

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Škola voršilek v Brně 1890 - 1925

Hana Muchová

Bakalářská práce

2008

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra historických věd
Akademický rok: 2006/2007

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hana MUCHOVÁ**

Studijní program: **B7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Škola voršilek v Brně 1890 - 1925**

Zásady pro vypracování:

1. Voršilky - školský řád
2. Voršilky v Brně
3. Voršilské školství v Brně - přehled
4. Struktura žákyň - statistická sonda
5. Změny v postavení voršilských škol po vzniku ČSR

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Prameny:

MZA Brno, fond Voršilky Brno.

MZA Brno, fond Zemská školní rada.

Literatura:

Anne CONRAD, Mit Klugheit, Mut und Zuversicht. Angela Merici und die Ursulinen, Mainz 1994.

Mojmír ŠVÁBENSKÝ, Voršilky Brno 1695-1950, archivní inventář, Brno 1960.

Vera SCHAUBER, Rok se svatými, Kostelní vydří 2001.

Karel KUČA, Brno. Vývoj města, předměstí a připojených vesnic, Praha 2000.

Josef SVÁTEK, Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací, 1970, roč. XX, č. 2.

František ŠUJAN, Dějepis Brna, Brno 1902.

Jaroslav KOPÁČ, Dějiny české školy a pedagogiky v letech 1867-1914, Brno 1968.

Jaroslav DŘÍMAL, Dějiny města Brna. 1.díl, Brno 1969.

Václav PEŠA, Dějiny města Brna. 2. díl, Brno 1973.

Vedoucí bakalářské práce:

PhDr. Marie Macková, Ph.D.

Katedra historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Souhrn

Tématem mé bakalářské práce se stala škola voršilek v Brně v letech 1890 – 1925. Na začátku práce se zabývám vývojem školství od dob Marie Terezie po dvacátá léta 20. století, kdy se hlavně zaměřuji na vznik a vývoj obecné školy se zřetelem k možnostem dívčího vzdělávání.

Větší pozornost pak ve své práci věnuji zrodu a proměnám samotného školského řádu voršilek v Evropě. Přibližuji zde také činnost voršilek v českých zemích s hlavním ohledem na jejich brněnské působení. Dále se zmiňuji o jiných ženských řádech a kongregacích, které působily v Brně ve sledovaném období.

Poslední část mé práce je zaměřena na samotnou školu voršilek v Brně. V sociologické sondě pak na základě školních katalogů věnuji pozornost různým aspektům objevujícím se ve všech třídách sledovaných školních roků.

Klíčová slova: dívčí vzdělávání – obecná škola – voršilky – sv. Voršila – ženské řeholní instituce.

Summary

The main subject of my bachelor work is the School of Ursuline Nuns in Brno during the years 1890 – 1925. At the beginning of my work I describe the emergence of educational system from Maria Theresa of Austria for the twenties of 20th century, where I am mainly focusing on rise and progressing of the elementary school, respecting the possibilities of girls' education.

The greater attention is than paid to the birth and the changes of the ursuline educational order in Europe itself. I also describe closer activity of Ursuline Nuns in Czech countries with the main focus on their activity in Brno. Then I mention other women religious orders and congregations that have functioned in Brno during the described period.

The last part of my work is focused on the School of Ursuline Nuns itself. In the sociological probe, on the basis of the school catalogs, I note various aspects that appear in all the classes during monitored school years.

Key words: girls' education – elementary school – Ursuline Nuns – St. Ursula – women regular institutions.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat své vedoucí práce, paní docentce Marii Mackové, za metodické vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při psaní této bakalářské práce.

Obsah

1	Úvod.....	1
2	Vznik a vývoj obecné a měšťanské školy.....	3
2.1	Možnosti dívčího vzdělání v souvislosti s vývojem obecného školství.....	3
2.2	Obecná škola.....	6
3	Historie řádu voršilek.....	9
3.1	Společnost před samotným založením voršilek.....	9
3.2	Sv. Voršila.....	11
3.3	Založení voršilek.....	12
3.4	Nový náboženský způsob života.....	13
3.5	První velká krize.....	16
3.6	Rozšíření voršilských společenství.....	17
3.7	Přeměna voršilek v klášterní řád.....	19
3.8	Školy a penzionáty.....	21
3.9	Voršilky dnes.....	24
4	Historie řádu voršilek v českých zemích.....	26
4.1	Voršilky v českých zemích.....	26
4.2	Voršilky v Brně.....	28
4.3	Další ženské řeholní instituce působící v Brně.....	31
5	Sociologická sonda.....	36
5.1	Úvod k sociologické sondě.....	36
5.2	Skladba předmětů a náboženské vyznání žákyň ve sledovaných školních rocích	36
5.3	Počet žákyň ve školním roce 1891/1892.....	37
5.4	Povolání otců (popř. poručníků) žákyň ve školním roce 1891/1892.....	39
5.5	Místa narození žákyň ve školním roce 1891/1892.....	41
5.6	Počet žákyň ve školním roce 1901/1902.....	41
5.7	Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1901/1902.....	43
5.8	Místa narození ve školním roce 1901/1902.....	45
5.9	Počty žákyň ve školním roce 1921/1922.....	46
5.10	Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1921/1922.....	47
5.11	Místa narození žákyň ve školním roce 1921/1922.....	48
6	Závěr.....	49

7	Tabulky	51
8	Seznam pramenů a literatury.....	66
9	Resumé.....	69

1 Úvod

Předmětem mého zkoumání se stala škola voršilek v Brně v letech 1890 – 1925. K výběru tohoto tématu mě vedla moje zvědavost, díky níž jsem se chtěla dozvědět více o možnostech vzdělávání dívek v tomto typu klášterních škol.

Má práce je rozdělena do několika hlavních kapitol. První kapitola pojednává obecně o školství, které s nástupem Marie Terezie na trůn zaznamenalo mnoho změn, přičemž jsem kladla důraz na možnosti vzdělávání dívek. Jelikož byla škola voršilek po většinu své existence školou obecnou, naskytl se zde také prostor pro stručný popis vývoje obecné školy, jejíž účel byl definován školským zákonem z roku 1869 a vzhledem k časovému rozsahu práce končím popis jejího vývoje tzv. malým školským zákonem z roku 1922. O možnostech a vývoji dívčího vzdělávání jsem se dozvěděla z prací Jany Malínské¹ a Marie Bahénské.² Přehled o vzdělání, výchově a školství vůbec jsem získala z prací Františka Morkese³ a kolektivu autorů Vaňová – Rýdl – Valenta.⁴

Ve druhé kapitole se již věnuji samotnému řádu voršilek. Zabývám se zde jejich zrodem a vývojem. Řád sv. Voršily znamenal pro ženy mnoho nových možností, které do doby jeho založení nebyly myslitelné, a tak zakladatelka řádu Angela Merici ukázala ženám nový náboženský způsob života. Na úspěch a oblibu řádu poukazovalo rozšíření jeho působnosti z Itálie do dalších evropských zemí. Kapitulu pak ukončuji údaji o působení řádu v dnešní době. V českém prostředí k voršilkám neexistuje příliš početná literatura, a proto jsem byla nucena sáhnout po literatuře německé provenience,⁵ informace o působení voršilek v současnosti jsem čerpala pak z internetového zdroje.⁶

¹ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-295-3.

² BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-241-4.

³ MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*. Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.

MORKES, František – PÁNKOVÁ, Markéta. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha, 2006. ISBN 80-86935-00-0.

⁴ VÁŇOVÁ, Růžena – RÝDL, Karel – VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. – 1. svazek: Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem (obecné školství – 1848 – 1939), (střední školství a učitelské vzdělání – 1914 – 1939)*. Praha, 1992.

⁵ CONRAD, Anne. *Mit Klugheit, Mut und Zuversicht: Angela Merici und die Ursulinen*. Mainz, 1994. ISBN: 3-7867-1760-5.

⁶ *Ursulines today*. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.ursulines-ur.org/english/today.htm>>.

Třetí kapitola je zaměřena na historii řádu voršilek v českých zemích, kdy jsem opět využila internetových zdrojů⁷ a článku Marie Mackové,⁸ který se týká voršilek v Čechách. V kapitole se však hlavně zabývám přímo brněnskými voršilkami a jejich školou, informace k této otázce jsem čerpala z archivního inventáře Mojmíra Švábenského⁹ a encyklopedie Dušana Foltýna a kolektivu.¹⁰ Obecné informace o řádu voršilek a jiných řeholních institucích působících v Brně jsem kromě *Catalogu cleri*¹¹ získala z prací Josefa Svátka,¹² Františka Šujana¹³ a Lud'ka Jiráska.¹⁴

Ve čtvrté a zároveň poslední kapitole je uvedena mnou zpracovaná sociologická sonda, která má za úkol přiblížit různé zkoumané aspekty objevující se ve sledovaných školních rocích, kterými jsou školní rok ke konci 19. století – 1891/1892, dále pak školní rok na počátku 20. století – 1901/1902 a posledním z nich je školní rok ve dvacátých letech 20. století – 1921/1922. Ke zpracování této sociologické sondy jsem využila školních katalogů¹⁵ pro jednotlivé třídy ve sledovaných školních rocích, které jsou uloženy ve fondu Voršilky Brno v Moravském zemském archívu v Brně. Nahlédla jsem také do fondu Zemské školní rady, z něhož jsem využila pro svou práci jen jednu informaci.¹⁶

⁷ *Sestry voršilky v Čechách – historie*. [cit. 2008-02-13]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/05.htm>>.

Sestry voršilky v Čechách – současnost. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/06.htm>>.

⁸ MACKOVÁ, Marie. Voršilky v Liberci 1895 – 1918. In: *Fontes Nissae VI.*, 2005, s. 38 -40. ISBN 80-7372-007-8.

⁹ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.

¹⁰ FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-026-8.

¹¹ *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis*. Brno, 1891, 1892, 1901 a 1902.

¹² SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 598 – 599.

¹³ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902.

¹⁴ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN: 80-85245-11-6.

¹⁵ Moravský zemský archív Brno (dále jen MZA Brno), Voršilky Brno (dále jen VoB), kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892, tamtéž kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902, tamtéž kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

¹⁶ Moravský zemský archív v Brně, fond Zemská školní rada, kart. 4778, č.j. 22548, fol. 785.

2 Vznik a vývoj obecné a měšťanské školy

2.1 Možnosti dívčího vzdělání v souvislosti s vývojem obecného školství

Díky osvícenství, které mimo jiné kladlo důraz na myšlenku, že zdrojem pokroku je poznání, vzdělání a osvícené zákonodárství, se již koncem 18. století objevil názor, že žena a muž jsou rovnocennými bytostmi, což můžeme považovat za první krok na dlouhé cestě k jejich rovnoprávnosti. Názory osvícenců našly po Velké francouzské revoluci a napoleonských válkách ohlas i u českých intelektuálů, ale narážely zde na tradiční konzervativní postoje, mezi které patřilo přesvědčení, že žena je bytostí nerovnocennou a její místo je vyhrazeno v soukromé sféře, tedy v rodině.¹⁷ V šedesátých letech 19. století se začalo u nás rozvíjet systematické ženské hnutí, které se orientovalo na zakládání dívčích škol, na vzdělávací a přednáškovou činnost. Od devadesátých let se jejich snaha přenesla také do politické roviny, jednalo se o naplnění občanských a politických práv. Formálním vyvrcholením pro tyto jejich emancipační snahy bylo uzákonění rovných práv pro obě pohlaví v ústavě ČSR po roce 1918.¹⁸

O rozvoj dívčího školství se v našich zemích zasloužila druhá polovina 19. století, avšak první pokusy o vzdělávání dívek ve školách musíme hledat již dříve, a to v době vlády Marie Terezie, tedy v sedmdesátých letech 18. století, kdy vyhlášením Všeobecného školního řádu 6. prosince 1774 došlo k zavedení povinné školní docházky. Za vzor všem základním školám mohla posloužit normální škola na Malé Straně, která se již od svého vzniku, 15. listopadu 1775, pyšnila existencí zvláštního dívčího oddělení. Zákonem z téhož roku bylo stanoveno, že na všech místech, která budou vyhovovat daným podmínkám, se mají zřídit dívčí školy, které budou orientovány na základní vzdělání a vyučování ručními pracemi, jako složka hlavních

¹⁷ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-295-3, s. 9. (Dále jen: MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?*)

¹⁸ Tamtéž, s. 10 – 12.

škol.¹⁹ I přes uzákonění povinné šestileté docházky v roce 1774 se tohoto základního vzdělání nedostalo všem dívkám.²⁰

Až do poloviny 19. století bylo dívčí vzdělávání, i přes všechny snahy známých osobností (např. Karla S. Amerlinga, Bohuslavy Rajské či Magdaleny Dobromily Retiggové) a institucí, jen velice povrchní záležitostí, zůstalo zaměřené na výchovu dívek v dobrou hospodyně a manželku.²¹ Ve třicátých a čtyřicátých letech byla školská zařízení pro dívky zaměřena na školství základní, v hlavních školách se v rámci možností zřizovaly dívčí třídy. Klášterní školy nebo penzionáty patřily mezi další možnosti vzdělávání dívek, ale byly však určeny pouze pro dívky z bohatších rodin. Kromě matky, která měla hlavní slovo ve výchově dívek, mohlo být dále využito služeb soukromého vychovatele. Dalším stupněm ve vzdělání mohly být již zmiňované penzionáty, klášterní či soukromé školy. Výchova dívek z měšťanských vrstev se tedy odbývala hlavně v rodině za přispění domácích vychovatelů. Jisté však je, že cílem nebylo dívčíno vzdělání, ale dle požadavků doby byly dívky vedeny k řízení domácnosti, péči o děti a dobrému zastupování domu a manžela.²² Výchova dcer v domácím prostředí nadále zůstala aktuální i přes to, že se v šedesátých letech 19. století zvyšovaly možnosti dívek navštěvovat školy a rozvíjet své vzdělání.²³

Říšským zákonem ze dne 14. května 1869 byla školní docházka prodloužena na osm let. Zákonem byly zavedeny školy obecné a měšťanské (v této době jen jako varianty obecných škol), učitelské ústavy ke vzdělávání učitelů obecných a měšťanských škol, významnou měrou rozšířil obsah vzdělání, navrhoval formy dalšího možného učitelského vzdělávání, obsahoval zmínku o možnosti vysokoškolských studií pro učitele obecných a měšťanských škol a vymezil pravidla pro zabezpečení učitelů po stránce ekonomické a sociální. Při učitelských ústavech byly zřizovány cvičné obecné školy a při ženských ústavech i cvičné dětské zahrádky (dětské opatrovny). Již v červenci 1869 byl na základě ministerského

¹⁹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-241-4, s. 9. (Dále jen: BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*.)

²⁰ MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí – proč?*, s. 13.

²¹ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 18.

²² Tamtéž, s. 25.

²³ Tamtéž, s. 36.

nařízení zřízen v Praze první ženský učitelský ústav v našich zemích. V tomtéž roce byla také v Praze založena první mateřská škola.²⁴

Hlavní úloha nově zřizovaných škol spočívala ve výchově dětí k mravnosti a zbožnosti, v předání vědomostí a dovedností dětem a v rozvoji jejich „ducha“ a výchově dětí v laskavé lodi a občany.²⁵ Školy obecné se dle zákona dělily na obyčejné školy obecné a na školy měšťanské. Obecné školy byly jednak veřejné (zřizovatelem byl stát, zem, nebo obec), jednak soukromé. Skladba vyučovacích předmětů na obyčejných školách obecných byla následující: náboženství, jazyk, počty, reálie, nauka o formách geometrických, zpěv a tělocvik. Děvčata měla být navíc vyučována ženským ručním pracím a nauce o domácím hospodářství. Měšťanské školy měly umožnit dětem, které nenavštěvovaly střední školu, dosáhnout vyššího vzdělání, než jakého jim bylo dopřáno na obyčejné škole obecné. Na měšťanských školách se vyučovalo těmito předměty: náboženství, jazyku a písemností, zeměpisu, dějepisu, přírodopisu, přírodopisu, aritmetice, geometrii, vedení knih, kreslení od ruky a kreslení geometrickému, krasopisu, zpěvu a tělocvik. Děvčata i zde měla navíc vyučování ručním pracím a nauku o domácím hospodářství. Škola obecná i měšťanská (v této době) poskytovaly poměrně ukončené vzdělání, děti z ní odcházely většinou rovnou do praxe. Děti tedy mohly vykonávat od roku 1869 povinnou školní docházku tak, že navštěvovaly buď obecnou osmiletou školu, nebo osmiletou měšťanskou školu. Existovala tu však i třetí možnost a tou byla návštěva pětileté obecné a na ni navazující tříleté měšťanské školy.²⁶

Novela, vyhlášená 2. května 1883, znamenala krok zpět. Díky ní došlo k povolení úlev ve školní docházce, které zapříčinily její zkrácení na šest let. Dalším změnám byly vystaveny také učební plány škol, na obecných a měšťanských školách došlo k vypuštění nauky o domácím hospodářství a tělocvik se stal pro dívky nepovinným. Novela měla však i své klady, z měšťanské školy se stala instituce výhradně tříletá, byla tedy pojata jako škola vyšší. Novela zůstala v platnosti bezmála 40 let, zrušena byla vydáním prvního školského zákona První republiky, tzv. malým školským zákonem v roce 1922.²⁷

²⁴ MOROKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*. Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0, s. 24 – 27. (Dále jen: MOROKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*.)

²⁵ VÁŇOVÁ, Růžena – RÝDL, Karel – VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. – 1. svazek: Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem (obecné školství – 1848 – 1939), (střední školství a učitelské vzdělání – 1914 – 1939)*. Praha, 1992, s. 10. (Dále jen: VÁŇOVÁ – RÝDL – VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV.*)

²⁶ Tamtéž, s. 11 – 14.

²⁷ Tamtéž, s. 18 – 21.

Dívky, které ukončily svá studia na veřejných školách (obecných a měšťanských) mohly jít dále studovat (od šedesátých let 19. století) na některý ze soukromých ústavů či do zahraničního penzionátu, což byla varianta pro dívky ze zámožnějších rodin. V této době se však začaly více uplatňovat spolkové dívčí školy,²⁸ které v sedmdesátých a osmdesátých letech následovaly odborné či specializované dívčí školy. O jejich zakládání se postarala městská zastupitelstva, pražský Ženský výrobní spolek a spolek Vesna v Brně. Jednalo se o jednoleté až tříleté dívčí vyšší, průmyslové školy v Praze, v Brně, ale i v jiných městech. Od osmdesátých let se k těmto vyšším dívčím školám přidaly také hospodyňské školy. Prakticky zaměřené kurzy vznikaly ve městech, ve kterých nebylo možné založit celistvou školu.²⁹ Na konci 19. století, roku 1890, završilo vývoj dívčích škol gymnázium Minerva.³⁰

2.2 Obecná škola

Vzhledem k tomu, že škola voršilek v Brně byla po většinu své existence školou obecnou, naskytá se tu prostor pro stručný popis vzniku a vývoje obecných škol. Jak již bylo řečeno, účel obecné školy byl definován školským zákonem z roku 1869. I když pro větší procento populace znamenala obecná škola vrchol vzdělání, svým účelem byla však pojímána jako příprava k dalšímu vzdělání. Po novele z roku 1883 došlo k celkovému snížení úrovně všeobecného vzdělání, účel obecných škol se ukázal být značně nepropracovaný, rojily se kritiky na nedostatečnou přípravu žáků obecných škol pro studium na střední škole. A tak začal na obecných školách převažovat aspekt výchovný nad vzdělávacím, nedotčené zůstalo pouze trivium – čtení, psaní, počítání.³¹

Nově bylo zařazeno do učiva škol obecných vyučování reáliím, tedy přírodopisu, dějepisu, zeměpisu. Pojetí vyučování náboženství i jeho osnovy vypracovávaly církevní úřady, vyučovali mu kněží, světští učitelé jen výjimečně. V roce 1874 vydalo ministerstvo učební

²⁸ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 33.

²⁹ MORKEŠ, František – PÁNKOVÁ, Markéta. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha, 2006. ISBN 80-86935-00-0, s. 8.

³⁰ BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách*, s. 38.

³¹ VÁŇOVÁ – RÝDL – VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV.*, s. 22 - 23.

osnovy, které byly určeny pro všechny kategorie obecných škol spolu s osnovami pro osmi třídní chlapecké a dívčí měšťanské školy. Docházelo i ke změnám v počtech týdenních vyučovacích hodin a to z důvodu přemíry učiva, lišily se však vyučovací hodiny i u chlapců a děvčat, nejdříve ve prospěch chlapců, ale v posledních třech letech školní docházky byly hodiny vyrovnány. Ženským ručním pracím byly vyhrazeny hodiny na úkor hlavních naukových předmětů. Rozdílný přístup k oběma pohlavím poukazoval na diskriminaci ženského vzdělávání, založené na představě ženy jako matky a hospodyně, a nepředpokládalo se tedy, že by žena k výkonu svého zaměstnání potřebovala vyšší, kvalifikované vzdělání. V letech 1885 a 1915 pak došlo k dalším úpravám učebních plánů a osnov.³² První roky války přinesly určitou feminizaci škol. Muži, učitelé, odcházeli na frontu a na jejich místa přicházely ženy, jejichž počet dosáhl do té doby nevídaných 35%.³³

Důsledky války byly v poměrně krátkém čase odstraněny, a tak rozvoj škol mohl nadále pokračovat. Nově vzniklý samostatný československý stát legislativně navázal na historickou tradici Rakouska – Uherska. Jedním z důvodů byla nutnost získat potřebný čas pro přípravu nové školské legislativy, a tak prvním zákonem schváleným Národním výborem dne 28. října 1918 byla tzv. recepční norma, která umožnila státu převzetí celého právního řádu a systému Rakouska – Uherska.³⁴

Za uspokojivé lze považovat řešení problému menšinových škol, zákony č. 189/1919 Sb. a č. 295/1920 Sb. umožnily výchovu a vzdělání dětí v jejich mateřském jazyce. Dlouho očekávaným zákonem pak byl „Zákon, jímž se mění a doplňují zákony o školách obecných a o občanských“, tzv. malý školský zákon č. 226/1922 Sb., který byl vydán 21. srpna 1922.

Zákon ovšem zaváděl pouze dílčí změny: ve školní docházce, v obsahu vzdělání, v počtu žáků ve třídách. Mezi nejdůležitější opatření zákona patřilo bezpochyby všeobecné zavedení osmileté školní docházky, což znamenalo pro Čechy a Moravu zrušení úlev zavedených novelou z roku 1883. Na Slovensku byla docházka prodloužena o dva roky, zde však bylo fakticky nutné vybudovat školství téměř od základů. Předměty vyučované na školách byly rozšířeny o občanskou nauku a výchovu a ruční práce pro chlapce; nauce o domácím hospodářství se mohlo vyučovat jako samostatnému učebnímu předmětu. Náboženství zůstalo nadále povinným vyučovacím předmětem s dvouhodinovou dotací týdně. O úlevu z výuky náboženství pro žáky bez vyznání nebo státem neuznaného vyznání museli rodiče požádat

³² VÁŇOVÁ – RÝDL – VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV.*, s. 24.

³³ MORKES, František. *Učitelé a školy v proměnách času*, s. 41.

³⁴ Tamtéž, s. 42.

písemně. Zákon neřešil otázku učitelského vzdělání, ani jím nedošlo k navýšení počtu učitelů. Dále povoloval zřizování koedukovaných škol a dovoloval ženám vyučovat na chlapeckých školách. Zavedl také paritu mužů a žen v učitelských sborech. Zákon se však u učitelstva nesetkal s valným nadšením, ale jistou útěchu jim mělo poskytnout prohlášení ministerstva školství a národní osvěty, že zákon je prozatímní a v dohledné době bude provedena také unifikace školního zákonodárství, avšak školská reforma zcela stagnovala, základní školský zákon vydán nebyl. Již v této době došlo ke konstatování, že československé školství není na výši. K obnovení reformní činnosti došlo až na přelomu dvacátých a třicátých let 20. století,³⁵ ale to už je jiná kapitola, které se ve své práci nebudu věnovat, protože již nespadá do jejího časového rozmezí.

³⁵ VÁŇOVÁ – RÝDL – VALENTA. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV.*, s. 124 – 130.

3 Historie řádu voršilek

3.1 Společnost před samotným založením voršilek

Společenské postavení žen můžeme sledovat také na italské ranně novověké společnosti, ve které byli lidé svázáni hrou svých sociálních rolí, které si museli náležitě vybudovat a chránit, neboť život společnosti se výrazně odehrával na veřejnosti. Klíčovým pojmem zde byla čest, pro muže samozřejmě v jiném pojetí než pro ženy. Pro ženskou čest byla rozhodující sexuální bezúhonnost, krása a majetek, kdy přitom její ztráta znamenala pro italskou ženu sociální pokles a život mimo „normální“ společnost. Právě v této době vyrůstala Angela Merici, zakladatelka řádu voršilek, která byla těmito představami konfrontována. To, že čest ženy byla v jejích očích nejvyšším dobrem, se odráželo i v pravidlech pro voršilký. Angele se protivila povrchnost lidí a bez zaujatosti se stýkala s lidmi všech společenských kruhů. Především pro svoji spiritualitu a „duchovní“ nadání byla Angela uznávána.³⁶

Církev se po krizi a úpadku v pozdním středověku dočkala v 16. století změn. Dochází ke zdůraznění osobní vnitřní zbožnosti a praktické lásky k bližnímu. Především severní Itálie byla centrem katolické reformní činnosti. Na obnově spirituality a vnitřní reformě církve se podíleli hlavně laici. Angela Merici patřila k průkopnicím nové spirituality a zároveň stála v centru kolektivu nábožensky a duchovně založených mužů a žen. Individuální zbožnost šla ruku v ruce s otevřením se světu. Založením voršilek došlo k manifestaci požadavků na církve, aby se vydala novou cestou a aby vztah k bližním hrál důležitější roli. V tomto smyslu nebyly však Angela a její voršilký ojedinelým případem, nýbrž od poloviny 16. století vznikaly v Itálii početné náboženské jednoty. Známa jsou především mužská společenství, např. kapucíni, theatini, barnabité, oratoriáni a hlavně jezuité, založení Ignácem z Loyoly v roce 1534. Jezuité na jedné (mužské) straně a voršilký na druhé (ženské) straně patřili v budoucnosti k hlavním nositelům katolické reformní činnosti a byli vzorem pro zakládání dalších nových řádů a řádu podobných jednot. Podstatným úkolem pro všechna tato společenství a jednotlivé osobnosti bylo zprostředkování víry, v popředí stály křesťanské učení a katecheze. Individuální vyznání víry získávalo se vznikem konfesí v 16. století stále

³⁶ CONRAD, Anne. *Mit Klugheit, Mut und Zuversicht: Angela Merici und die Ursulinen*. Mainz, 1994. ISBN: 3-7867-1760-5, s. 18 – 19. (Dále jen: CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*.)

více na významu. Rozmanité formy vyučování víře, např. školní vyučování, katecheze, misionářské podniky, byly hlavním polem působnosti také pro katolické reformní řády, především pro jezuity a voršilky. Přitom se ženská společenství věnovala zejména náboženskému vyučování žen a dívek.³⁷

Zřízení dívčích škol voršilkami bylo důležitou etapou na cestě k všeobecné právní a sociální rovnosti mužů a žen. Další novou možností pro ženy bylo členství v reformovaných společenstvích, díky němuž se mohly aktivně spolupodílet na společenských a církevních proměnách, aniž by se to dotýkalo jejich cti. Tyto varianty ženského uplatnění ve společnosti ovšem nebyly v 16. století samozřejmými. Motto „Aut maritus aut murus“ (v překladu: Buď manžel, anebo (klášterní) zeď) nám jasně ukazuje, jaké možnosti měla většina žen: buď se mohly vdát a stát se dobrými manželkami a matkami, anebo se stáhnout do kláštera, a tím pádem se držet dál od dění „ve světě“. Ale existovalo také mnoho žen, které se necítily být povoláné ani pro jednu z těchto dvou variant. Důkazem, že zde byla ještě třetí cesta, je pak historie Angely Merici a voršilek.³⁸

Milník v tomto vývoji znamenal koncil v Tridentu (1545 – 1563), jehož cílem bylo na jedné straně definovat nauku katolické církve a na druhé straně provést nutné vnitřní reformy katolické církve. V první polovině 16. století měli široké pole působnosti v křesťansko-duchovních otázkách právě laici, v neposlední řadě kvůli dezolátnímu stavu kléru. Jako příklad zde můžeme uvést ženy, jako jsou Katharina von Genua, Laura Mignani nebo právě Angela Merici, které byly v tomto období uznávanými duchovními vůdkyněmi. Tato situace se však po koncilu v Tridentu mění. Se vzrůstajícím klerikalismem byla katolická reformní činnost, která do této doby byla především v rukou různých osobností a společenství laiků, institucionalizována, oficiálně k ní byli povoláni duchovní. Nyní se o reformní činnost na svých biskupstvích a farách pokoušeli biskupové a kněží, čímž byl ženám, které ze své podstaty nemohly stát na stejné úrovni jako klerici, odejmut náležitý kus nezávislosti. Ženská náboženská společenství získala na jedné straně díky oficiálně integrované reformní činnosti na vážnosti a na významu, ale na druhé straně se musela podřídit autoritě mužských duchovních a byla konfrontována s množstvím klausurních předpisů. I když byl pro ženy, které žily v náboženských řádových společenstvích, požadován život v klauzuru, tak výhodu v potridentském vývoji našly v zapojení se do oficiální reformní námahy katolické církve

³⁷ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 20 – 23.

³⁸ Tamtéž, s. 23 – 24.

v rozsahu dívčího vzdělání. Angela Merici však tento vývoj již neprožila, patřila do první fáze reformní činnosti na začátku 16. století, její život a práci formovaly duševní svoboda a nezávislost, které byly pro tuto dobu typické.³⁹

3.2 Sv. Voršila

Pokud budeme chtít popsat život sv. Voršily, která se stala patronkou nově založené Společnosti svaté Voršily, neobejdeme se bez pomoci legend, tak jako u většiny velkých postav světců. Pravděpodobně se narodila ve 3. století v Anglii a zemřela na přelomu 3. a 4. století (popř. roku 304) v Kolíně nad Rýnem. Voršilin život je úzce spojen s osudy legendárních jedenácti tisíc družek, které našly smrt společně se svojí vůdkyní. Přitom víme, že počet 11 000 je chybný, byl způsoben opisovači a spíše se jedná o číslo 11. Není tedy divu, že tradice o životě a smrti Voršily a jejích průvodkyň je také z velké části legendou a skutečnosti bude odpovídat asi jen její jádro.⁴⁰

Podle všeobecného podání byla Voršila anglickou královskou dcerou. Již jako mladou dívku jí zaujala myšlenka věčného panenství, přesto byla zasnoubena s křesťanským šlechticem. Dle některých podání se mladý princ jmenoval Aetherius. Legenda praví, že mladý princ za svoji věrnost dostal darem od císaře kus země, dnešní Bretaň ve Francii. Zde se chtěl Aetherius se svými křesťanskými vojáky usadit a založit novou vlast. Voršila spolu s nevěstami vojáků je měla později následovat lodí, ale během plavby se prý loď s Voršilou a jejími „11 000 družkami“ dostala do těžké bouře a byla zahánána do ústí řeky Rýna. Odtud ženy veslovaly proti proudu řeky do Kolína, který byl ale v této době obsazen Huny. Zde prý byly ženy bojovníky krutě přepadeny, mučeny a nakonec usmrceny. Voršila zůstala však naživu, díky její mimořádné kráse po ní zatoužil sám král Hunů. Když se však panovníkovi bránila, byla usmrcena šípem. Jak praví legenda, poté, co z nebe sestoupilo 11 000 andělů, se Hunové dali nakonec na útěk. O mrtvá těla všech mučednic se pak prý postarali křesťané z

³⁹ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 24 – 26.

⁴⁰ SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*. 2. vydání. Kostelní Vydří, 2001. ISBN: 80-7192-304-4, s. 547. (Dále jen: SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*.)

města Kolína, kteří je pohřbili a nad pohřebištěm postavili kostel, který byl zasvěcen Voršile.⁴¹

Od 10. století se Voršilin kult rozšířil do celého světa, na mnoha místech vznikaly Voršiliny kostely. O šíření úcty se starali zejména cisterciáci. Svého vrcholu dosáhla v 15. století. Voršila je po Panně Marii vlastně nejčastěji znázorňovanou postavou s ochranným pláštěm.⁴² Stala se patronkou např. Kolína, studentů, nemocných dětí, učitelek a vychovatelek.⁴³

3.3 Založení voršilek

25. listopadu 1535, na svátek sv. Kateřiny z Alexandrie, došlo v Breši k založení voršilek, které bylo postupným, asi přes rok trvajícím procesem. Angela se v této době stala více jako dříve duchovním středem narůstajících stoupenců. Angelou představená forma života „mezi klášterem a světem“ - na jedné straně otevřenost světu, ale na druhé straně pevná náboženská a organizační vazba na společenství, ženám vyhovovala. Nezávislost a samostatnost, ale také uznání za „pravé“ řádové společenství se všemi pravidly byly důležitými body, které si pro svoje společenství vytyčila. Od počátku třicátých let 16. století se mezi ženami okolo Angely vyvíjel stále větší pocit sounáležitosti. Místem pravidelných setkání se jim stal dům Isabetty Prato, která dala ženám k dispozici velký pokoj, který sloužil zároveň jako modlitebna a shromaždiště. Tato oratoř byla zařízena tak, aby ženy, které se tu setkávaly, poučila o spiritualitě prvních voršilek. Kromě scén ze života Ježíše Krista a Panny Marie, se zde nacházela vyobrazení žen - světic, které se těšily úctě voršilek. Jednalo se o svatou Voršilu nebo svatou Elisabethu z Uher, jejíž vyobrazení zde mělo být narážkou na činnost prvních

⁴¹ SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*, s. 547-548.

⁴² Příkladem tohoto znázorňování je vyobrazení mučednice Voršily ukrývající pod svým pláštěm šest ze svých družek, které se nachází ve východní apsidě kolínského chrámu sv. Voršily. Dále pak slavná malba od Tintoretta v kostele sv. Lazara v Benátkách (1547) ukazuje průvod Voršily a jejích družek. Pohled na Voršilino mučednictví nám pak poskytují skici Petra Pavla Rubense v Palazzo Ducale v Mantově (17. století). Jedno z nejkrásnějších znázornění legendy o Voršile pochází od Vittoria Carpaccia a pokrývá celý prostor v galerii dell'Accademia v Benátkách. SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*, s. 548.

⁴³ Tamtéž, s. 548.

voršilek, které sice pracovaly v nemocnicích, ale nevěnovaly se primárně péči o nemocné, ale poskytovaly sociální a duchovní péči především sirotkům a „kajčnicím“.⁴⁴

V den založení bylo přijato do Společnosti sv. Voršily 28 žen, které byly zapsány do „Knihy společenství“. V následujících letech 1536, 1537 a 1538 byly vždy na svátek sv. Kateřiny přijaty další ženy. Prvními členkami společenství se staly mladé, neprovdané ženy z různých sociálních poměrů. Mezi prvními voršilkami se nacházely dcery zlatníků, obchodníků s kořením a parfémy, pekařů, nájemců, právníků, tak i sestra duchovního. Ženy přitom po vstupu do společenství žily u své rodiny, v domě zaměstnavatele nebo v nějakém bytě ve městě, cítily se však být se společenstvím navzájem spojeny. Tyto jednoty v činnosti navázaly na středověká bratrstva, jejichž cílem byla především vzájemná sociální a nábožensko-duchovní podpora členů. Od pozdního středověku se stále více slučovaly za charitativními účely. V raně novověké Itálii vzniklo mnoho (mužských i ženských) „bratrstev“, která byla činná v různých zařízeních poskytujících péči – chudobince, špitály, sirotčince, zařízení pro (bývalé) prostitutky a opuštěné (neprovdané) ženy. O péči o opuštěné dívky, chudé ženy či (bývalé) prostitutky se staraly především ženy, jednalo se většinou o vážené ženy ze šlechtického nebo měšťanského prostředí, často jimi byly vdovy. Materiální péče však nebyla jedinou poskytovanou pomocí, ale jednalo se tu spíše o pomoc duchovní. Stěžejním bodem v této péči bylo, podle tehdejší mentality a zejména v Itálii, uchování či obnovení ženské „cti“. Členství ve Společnosti sv. Voršily nabízelo především mladým ženám možnost uhájít si svoji „čest“, aniž by se musely uchýlit do pečovatelského zařízení (pro neprovdané ženy) nebo do kláštera. V následujících letech se Společnost sv. Voršily vyvinula ve společenství, které kladlo důraz na ošetrovatelskou činnost v útulcích.⁴⁵

3.4 Nový náboženský způsob života

Řeholi, kterou Angela Merici pro Společnost sv. Voršily sepsala, jedná se zde o vůbec první řeholi, jejíž autorkou je žena, nadiktovala Gabrielu Cozzanovi a v roce 1536 ji schválil

⁴⁴ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 57 – 59.

⁴⁵ Tamtéž, s. 59 – 62.

brešský generální vikář. Řehole se skládala z 12 kapitol, ve kterých Angela obsáhle, aniž by se ovšem ztratila v detailech, popsala porozumění sobě samým a cíle společenství. Angela byla při její tvorbě ovlivněna františkánskou a terciářskou řeholí, které znala důvěrně. Naproti tomu se ale její řehole lišila od jiných v důležitých základních bodech. Ženy nežily odloučeně od světa, jako tomu bylo u jeptišek, ale integrovaly se ve svých rodinách a na svých pracovištích, přesto patřily k náboženskému společenství a zavázaly se k asketickému žití. V řeholi Angely Merici byly přijaty tři „evangelické rady“ – cudnost, chudoba a poslušnost, které byly u voršilek považovány za samozřejmé, přičemž ale docházelo ke zdůraznění jejich duchovní dimenze. Originalita první řehole voršilek byla spatřována především právě v tomto duchovním porozumění evangelickým radám. Tradiční charakteristika řádového života byla přijata, ale současně byla interpretována volněji a nezávisleji, i když byl pro ženy vytvořen závazný způsob života.⁴⁶

Následující kapitola řehole pojednávala o přijetí do společenství, oblečení žen,⁴⁷ „styku se světem“, půstu, modlitbách, mších, zpovědích a nakonec o organizaci Společnosti sv. Voršily. K otázce struktury a správy Společnosti bylo vymezeno pouze tolik, že její správa musí být rozdělena na tři části: čtyři mladé ženy, čtyři vdovy a čtyři muži byli odpovědní za správu Společnosti. Čtyřem mladým ženám příslušelo spirituální a duchovní vedení. Naproti tomu byli ustanoveni muži a vdovy pro správu o „vnější“ materiální a právní záležitosti, kteří v užším smyslu k náboženskému společenství nepatřili, ale jako zkušení a vážení „ve světě“ disponovali penězi a vlivem. Přitom nápadné a charakteristické pro tuto strukturu bylo, že byla vědomě zamezena přílišná vazba na klérus, ženy sice měly své zpovědníky a duchovní, ale společenství muselo jako jednota žen zůstat nezávislé, hlavně na správě mužských duchovních. Společnost sv. Voršily nabízela ženám, aniž by se jejich život odbýval v klášteře, dvojité domov, a to jak po stránce duchovní, tak i po stránce materiální, protože na konci řehole je uvedeno, že majetek Společnosti sv. Voršily má být použit především k finanční podpoře nuzných členů.⁴⁸

Dalším mezníkem pro starší dějiny voršilek byla událost z 18. března 1537, kdy byla Angela Merici zvolena doživotně hlavní matkou představenou a správkyň. Schůze se

⁴⁶ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 62 – 65.

⁴⁷ Zajímavostí je, že Angela za svého působení ve společenství nepředepsala ženám žádný zvláštní oděv, poprvé tak učinila až generace po ní. Tamtéž, s. 65.

⁴⁸ Tamtéž, s. 65 – 66.

zúčastnilo 75 mladých žen jako členek Společnosti a ve stejný den, jak předepisovala řehole, bylo vybráno osm žen, které dostaly za povinnost spravovat společenství – čtyři mladé ženy a čtyři ovdovělé šlechtické dámy, „matky“, muži však prozatím vybráni nebyli. V letech 1539 a 1540, kdy Angela Merici onemocněla, nadiktovala Cozzanovi ještě dva další rukopisy, jedním z nich byla její duchovní Závěť, určená vdovám nebo „matkám“ a druhým z nich byly Rady, určené mladým ženám, které se nazývaly kolonely. Zatímco panny kolonely byly členkami Společnosti sv. Voršily a byly jejími duchovními „vůdkyněmi“, stály vdovy, dámy z brešské šlechty, spíše mimo a byly zodpovědné za vnější, světskou správu společenství.⁴⁹

Hlavní úkol kolonel spočíval v tom, že se měly stát průvodkyněmi a učitelkami duchovního života ostatních, každých čtrnáct dní měly navštěvovat své „dcery“, aby je posílily v jejich duševním životě, povzbudily je, a když to bylo nutné, tak je i pokáraly. Angela byla první ženou, která kdy v zakládání řádů čerpala ze zkušeností vdov, a proto do čela společenství měly být zvoleny také čtyři ušlechtilé dámy, kterým náležela, jako matkám, starost o blaho a prospěch svých duchovních dcer a jejich hlavním úkolem byla správa a organizace společenství, v neposlední řadě také v právních a finančních záležitostech. Kolonely a vdovy nakonec doplňují čtyři muži, nejednalo se však o kněze. Jejich úkolem tu bylo sloužit jako jednatelé a otcové v případných potřebách Společnosti. Gabriel Cozzano byl asi nejvýznamnějším z nich, Angela jej osobně vybrala za písaře a kancléře Společnosti. Muži tu tedy nenesli úlohu zákonodárců a posuzovatelů, ale hlavní pole jejich působnosti spočívalo v konání otcovské služby, která zahrnovala celou řadu zkušeností a kompetencí.⁵⁰ Angela se snažila ochránit sebe a její Společnost před vlivem z okolního světa, zamezit podřízení se mužskému vedení a vůbec udržet si vlastní nezávislost, což se v následujících letech ukázalo být dosti těžké. Brzy po Angelině smrti, 27. ledna 1540, dochází ke konfliktům uvnitř Společnosti sv. Voršily, které společenství ovlivnily na delší dobu.⁵¹

⁴⁹ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 69 – 70.

⁵⁰ ANGELI, Paola. *Anděla Merici: Charisma ženy v životě církve*. Praha, 2007. ISBN: 80-86949-24-9, s. 99 - 101.

⁵¹ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 73 – 74.

3.5 První velká krize

Společnost sv. Voršily existovala v době smrti své duchovní vůdkyně právě pět let. Protože bylo společenství silně fixované na osobnost Angely Merici, došlo po jejím odchodu k prvním vnitřním konfliktům, které vedly ke krizi. Začala se objevovat kritika zvenčí, která měla hlavní příčinu ve zvláštním způsobu života „mezi klášteřem a světem“. Způsob života voršilek platil za skandální novotu. Kritice také podléhala Angelina volná interpretace hlavních bodů řádového života: chudoba, poslušnost a cudnost. Voršilky totiž pracovaly a tím pádem se staraly o své živobytí, takže chudé ve vlastním slova smyslu nebyly. Nebyly také zavázány k poslušnosti mužským představeným, jednaly ve velké míře na vlastní odpovědnost. A v neposlední řadě svobodný způsob života ve světě se jevil jako odporující povinnosti k cudnosti. Ještě ke všemu také chybělo Společnosti sv. Voršily formální uznání od papeže, mohly se odvolat jen na potvrzení generálního vikáře z Breši. Konflikty vyvrcholily ve střetnutí v otázce řádového oděvu. Následovnice Angely, Lucrezia Lodrone, na rozdíl od své předchůdkyně, která žádný řádový šat nestanovila, udělala pravý opak, prosadila určitou uniformitu v odívání, která měla přispět ke zvýšení obecného uznání členek Společnosti sv. Voršily. Střetnutí rozdělilo společenství na dvě skupiny, i když byla Lucrezia Lodrone roku 1545 exkomunikována generálním vikářem z Breši, dosáhla přesto za pomoci vlivných kleriků schválení buly pro voršilky papežem Pavlem III. O pravosti buly se však pochybuje. Na její nepravost poukazuje také to, že v následující historii voršilek k ní nebylo přihlíženo. Ke sjednocení spolku došlo až po smrti Lucrezie Lodrone (1555) zásluhou „Otců míru“.⁵²

K nejdůležitějším naléhavým prosbám v 16. století patřilo učení víry, a tak od čtyřicátých let 16. století začaly vznikat v různých italských městech různorodá společenství, která se věnovala křesťanskému učení. V tomto směru v Breši působili od roku 1556 „Otcové míru“, k jejichž nejdůležitějším činností patřila katecheze, vyučování křesťanské víry, která byla posléze rozšířena i o výuku čtení, psaní a počítání. Po dohodě s „Otcí“ poskytovaly voršilky kromě práce v útulcích a špitálech vyučování katechismu – obzvláště pro dívky a ženy. Pod vlivem Francesca Cabriniho, představeného „Otců míru“, došlo konečně ke sjednocení dvou znesvářených skupin voršilek. V následujícím čase nastalo úzké spojení Společnosti sv.

⁵² CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 76 – 81.

Voršily a „Otců míru“, což na jedné straně znamenalo pro voršilky rozšíření jejich pole působnosti, ale na druhé straně s sebou přineslo dalekosáhlé omezení. „Otcové“ přejali veškerou správu nad Společností sv. Voršily, do této doby nemyslitelná záležitost se stala skutečností, představenými se stali muži, kteří zde byli ve všech otázkách poslední instancí. Avšak úzké spojení s muži, se kterým souviselo zapojení do církevních struktur, přineslo voršilkám všeobecné uznání a více možností, jak být činné uvnitř církve.⁵³

Roku 1582 došlo k přeměně původní řehole společenství, tato „reformovaná řehole“ se ve všeobecné výstavbě, tak i v důležitých detailech, značně lišila od řehole Angely Merici. Změněn byl například pohled na poslušnost - rozhodnutí žen, které se řídilo hlavně vlastní odpovědností, bylo nyní vázáno na příkazy duchovního otce. Změnily se také předpisy o organizaci společenství. Tímto dochází ke ztrátě značné svobody a volnosti, které byly pro společenství charakteristické. Ženy byly tedy podřízeny mužskému představenému a jeho zástupci, ale zastávaly v rámci společenství tolik funkcí, že byla úzká kontrola sotva možná, takže lze předpokládat, že si ženy určitou samostatnost udržely.⁵⁴

3.6 Rozšíření voršilských společenství

V Miláně, který byl centrem katolických reforem, bylo již roku 1534 založeno bratrstvo křesťanského učení. Od roku 1564 do roku 1584 zde působil Karel Boromejský jako arcibiskup. Roku 1566 si vyžádal od voršilek z Breši jejich řeholi a stanovy, aby zjistil, jak dalece by bylo možné podpořit bratrství založením voršilek v Miláně. Zprávy z Breši byly zřejmě přesvědčivé, protože k založení Společnosti sv. Voršily došlo v zápětí. Organizačně byly milánské voršilky v užším spojení s bratrstvem a spolupracovaly s ním na křesťanském učení. Došlo tu však k dalšímu posunu společenství od původního záměru Angely Merici, ale na druhou stranu byla Společnost sv. Voršily pevně ukotvena v církevním (katolickém)

⁵³ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 81 – 84.

⁵⁴ Tamtéž, s. 84 – 85.

systemu. Křesťanské učení v dalších italských městech (např. v Benátkách, Ferrare, Neapoli, Římě, Janově a dalších) začalo být také spoluorganizováno voršilkami.⁵⁵

K jedné z nejdůležitějších etap v historii voršilek bylo překročení hranic Itálie, nejdříve se Společnost sv. Voršily dostala do Francie, do Avignonu (L'Isle-sur-la-Sorgues). V osmdesátých letech 16. století tu bylo založeno po milánském vzoru bratrství křesťanského učení. Iniciátorkou ženského protějšku bratrstva byla Francoise de Bermond (1572 – 1626), která se dozvěděla o italských voršilkách díky avignonskému arcibiskupu. Francouzské voršilky se rozhodly pro řeholi z Ferrary, která byla orientovaná hlavně na řeholi z Breši, stála tedy blíž originálu Angely Merici než řehole milánská. Roku 1597 se pak objevila první francouzská voršilská řehole (vydaná v Tournonu), jedná se v podstatě o překlad řehole z Ferrary. V Avignonu pak v krátkém časovém úseku následovala další voršilská založení a jejich vliv se v rychlém tempu začal šířit po Francii, např. v Provence došlo k založení v Arles a Marseille (1602); v Toulouse (1605) a v dalších městech. Ukázkovým pro další rozšíření a vývoj voršilek byla především založení v Bordeaux (1606) a Paříži (1608).⁵⁶

V Bordeaux už od roku 1601 fungovala skupina žen – učitelek, které byly výslovně orientované na italské voršilky. Arcibiskup Francois de Sourdis (1577 – 1628) obdržel řeholi z Ferrary/Tournonu a po ujištění žen, že půjde o založení prosté kongregace a ne žádného klášterního řádu, mohlo v roce 1606 konečně dojít k založení voršilek.

Voršilky byly vnímány v analogii k jezuitům, měly stejné úkoly, i když „jen“ se zřetelem na ženy a dívky, setkávaly s obdobným osočováním, stále znovu byl kritizován způsob jejich života. Jezuité bývali totiž hodně na cestách, zůstávali jen na určitý čas tam, kde jich bylo potřeba. Tato volnost však byla pro ženy vnímána jako nepatřičná, prolomení klášterní tradice bylo stále považováno za nejvyšší skandál. V paralele k voršilkám existovaly „jezuitky“, i když jezuité odmítali ženskou větev svého řádu, zakládali na přelomu 17. století početné ženské jednoty, které byly na jezuity orientované a věnovaly se školství, misiím a katechezi, k nejznámějším patřily „Anglické panny“, jejich zakladatelkou byla Mary Ward (1585 – 1645). Se vzrůstající tendencí klerikalismu církve, kdy po Tridentském koncilu byla zdůrazněna opět důležitost katolických duchovních oproti laikům, docházelo k omezování ženských řádových společenství, která musela začít žít v přísnější klauzuře, což znamenalo stáhnout se zpět do klášterů a uzavřít se okolnímu světu. Na rozdíl od „Anglických panen“,

⁵⁵ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 85 – 86.

⁵⁶ Tamtéž, s. 87 – 88.

kteřé klausuru odmítly, se voršilky snařily o zachování tím, ře klausurní ředpisy přijaly a řístupily na kompromisní řešení.⁵⁷

3.7 Přeměna voršilek v klášterní řád

Podnět k přeměně voršilek v klášterní řád vyšel z Paříže, která byla na přelomu 17. století centrem katolictví. Roku 1607 obdržely Pařížanky, Madeleine Lhuillier de Saint-Beuve a Barbe Acarie, řeholi voršilek z Provence, ale záhy na to bylo zřejmé, ře se jejich ředstavy řůzní, Pařížanky se totiž silněji orientovaly na tradiční řádovou formu a usilovaly o změnu voršilek v klášterní řád se slavnými sliby. S touto orientací se však opět dostavila otázka klausury, protože dle daného církevního práva bylo pro řenské řády se slavnými sliby nepostradatelné řít v uzavřenosti světu, tedy za klášterní zdí. Roku 1610 bylo v Paříži svoláno grémium, na kterém bylo rozhodnuto o dodatečných slavných slibech, a navzdory klausuře se voršilky zavázaly k výchovné činnosti. Došlo také ke spojení původní voršilské řehole s augustiniánskou řeholí, považovanou za tradiční řádovou řeholi. Papeř Pavel V. schválil roku 1612 bulou „Inter universa“ výchovnou činnost jako řádový cíl a skládání čtvrtého slibu voršilek. O dva roky později, tedy roku 1614, složily první voršilky slavné řádové sliby. U pařířských voršilek byla nápadná blízkost k jezuitům. Jezuité byli právě uznáni za samostatný řád se slavnými sliby a věnovali se výchovné činnosti, a proto se stali pro voršilky orientačním bodem. Jezuité skládali čtvrtý slib, který se vztahoval k jejich zvláštnímu řádovému cíli, řislíbili totiž papeři, ře je může povolat, kdykoliv bude potřeba, na řůzné misie a šíření víry. Jezuité tvořili navzdory své činnosti „ve světě“ řád se slavnými sliby, a proto se Pařížanky pokusily získat podobný status i pro voršilky. Jenže zde voršilky narazily opět na problém rozdílného vnímání pohlaví, co mělo platnost pro muže, nemělo platnost pro řeny, avšak pařířským voršilkám se podařilo navzdory klausurním povinnostem a klášterním zdem trvat na výchovné činnosti jako na vlastním, důležitějším úkolu. Ojedinele vznikl masivní protest proti klášterní reformě, odpor však zůstal většinou bezvýsledný, výjimku

⁵⁷ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 90 – 92.

představovaly voršilky z Dole (Burgundsko), které odmítly nekompromisní klausurní předpisy a až do přítomnosti tvoří rozlišnou a ohraničenou větev od ostatních voršilek.⁵⁸

V Bordeaux se sice kardinál de Sourdis pokusil vzepřít změně, ale nakonec si většina voršilek přála transformaci. S pomocí jezuitů tu došlo k vypracování nové řehole, která sloučila augustiniánskou řeholí s řeholí Angely Merici a stanovami jezuitů. Roku 1618 následovalo papežské uznání a souhlas voršilek jako klausurního řádu s augustiniánskou řeholí. Paříž a Bordeaux patřily k nejvýznamnějším centrům voršilek, a právě z Bordeaux se voršilky dostaly ve dvacátých letech 17. století mimo Francii, do Lutychu (Belgie).⁵⁹

Lutych se stal pak výchozím bodem pro další početná založení ve Flandrech a Valonsku, ale voršilky se také dostaly do Německa, kde první pobočka byla založena v Kolíně (1639). Následovala pak založení např. v Praze (1655), ve Vídni (1660) a v dalších městech. S postupem času získalo rozšíření řádu, právě v klášterní podobě, světového měřítko. Navzdory klášterní transformaci a klausuře patřily voršilky ke zcela ženskému školskému řádu.⁶⁰

V Německu došlo k prvnímu založení voršilek v Kolíně roku 1639, a to z několika důvodů, jedním z nich byl blízký vztah mezi biskupstvím Lutych a arcibiskupstvím Kolín a dalším důvodem bylo uložení relikvií sv. Voršily a jejích jedenácti tisíc mladých dívek v kolínském kostele sv. Voršily, tím pádem měl Kolín pro voršilky jistě zvláštní půvab. Kolínskou školu voršilek přitom můžeme považovat za vůbec nejstarší německou dívčí školu. Nutno však říci, že rok 1639 nebyl epochálním jen pro německé voršilky, ale také pro voršilky v zámoří. Roku 1639 cestovala Marie Guyard (1599 – 1672) do Quebecu, kde založila první pobočku, přesněji první ženské řádové společenství v Americe. Pro německá založení v 17. a 18. století zůstala charakteristická duchovní blízkost voršilek k jezuitům, která se vyvinula především ve Francii. Kolín se stal mateřským kláštelem dalším klášterům voršilek, např. v Düsseldorfu (1681) a Dorstenu (1699). Přímo z Lutychu pak vyšel klášter např. ve Vídni (1660), Dürenu (1681) a další. Kolín a Lutych patřily do observance

⁵⁸ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 92 – 95.

⁵⁹ Tamtéž, s. 95 – 97.

⁶⁰ Tamtéž, s. 97 – 98.

z Bordeaux, paralelně k nim však vznikaly také kláštery pařížské observance, např. klášter v Mâcon (1615).⁶¹

3.8 Školy a penzionáty

V samotné Francii došlo k založení stovek klášterů, takže ve většině měst byla pobočka voršilek a s ní spojená dívčí škola, a tak se z voršilek stával více a více školský řád. Kromě voršilek existovala samozřejmě také jiná společenství (např. Kongregace Školských sester de Notre Dame), která se věnovala ženskému vzdělávání, avšak voršilky dosáhly nejširšího rozšíření. Od konce 17. století byly jejich školy v katolickém prostředí samozřejmostí. Začátky voršilek nebyly často snadné, při zakládání klášterů a škol se vyskytly samozřejmě obtíže a konflikty.⁶²

Vyučovací činnost voršilek se dělila většinou na dvě oblasti, na „vnější školu“ a „penzionát – školu“, takže na jedné straně stála základní škola a na straně druhé vyšší škola a penzionát. Na „vnějších“ školách byly dívkám ze všech obyvatelských vrstev zprostředkovány základní znalosti ve čtení, psaní a počítání, později také v zeměpisu, dějepisu a přírodovědě, mimo jiné dívky získaly vzdělání v ručních pracích. Vedle těchto „externích“ základních škol, které všem byly otevřeny bezplatně, existovaly „penzionátní“ vyšší školy, na kterých chovanky penzionátu, tedy dívky, které za úplatu bydlely v internátu voršilek, byly vyučovány. Ve studentském plánu, kromě základních znalostí, stály jazyky, např. latina, angličtina, francouzština, světové a církevní dějiny, kreslení, hudba, často také zvláštní ruční práce (např. v Kolíně se dívky učily vyšívání zlatem). Chovankami penzionátu byly nejdříve především dívky ze šlechtických rodin, později je následovaly také dívky z měšťanstva a obdržely vzdělání hodné dívkám z vrchní vrstvy. V první linii voršilských škol byly dívky připravovány na roli domácích, ctnostných žen. Zbožnost, společenské způsoby a schopnost vést „vzdělanou“ konverzaci ve výchově dívek převládaly,⁶³ přesto byl kladen důraz na ženskou

⁶¹ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 100 – 105.

⁶² Tamtéž, s. 99 – 100.

⁶³ V Ustanovení z roku 1705 (klášter voršilek v Erfurtu) stojí: „Povinností učitelek je vyvinout veškeré úsilí, aby chovanky penzionátu byly přivedeny více ke zbožnosti a k ctnosti než k vědomostem [...]“ Tamtéž, s. 109.

učenost a vědecké znalosti, které se jevily jako méně důležité. Voršilky přinesly vcelku dlouhotrvající tradici ve vědeckém vzdělávání žen.⁶⁴

Po Velké francouzské revoluci a s ní spojené sekularizaci se voršilky dostaly do veliké tísně. Ve Francii došlo k rozpuštění veškerých společenství, v německých zemích dosáhla sekularizace svého vrcholu v roce 1803, kdy téměř všechny duchovní zřízení, mezi nimi také kláštery, byly v následujícím čase rozpuštěny a vyvlastněny. V souvislosti s myšlenkami osvícenců po Velké francouzské revoluci bylo požadováno zprostředkování všeobecného vzdělání pro chlapce a dívky. Tradiční vyučování na křesťanském základě bylo sice zamítnuto, protože bylo požadováno „republikánské“, ale sekularizace školství hluboce selhávala na nedostatku kvalifikovaných učitelů a učitelek. Většina voršilských domů, např. v Kolíně, Düsseldorfu a v mnoha dalších městech, se musela sice vzdát svého klášterního života, to znamená, že nesměly vést navenek poznatelný řádový život a nepřijímat žádné novicky, ale mohly dále vést své všeobecné školy, uznané za „prospěšné“. Se sekularizací spojený útlak řádových žen přinesl však také pozitivní impuls. Dochází ke zhodnocení vzdělání a vyučování chlapců a dívek. Od dvacátých let 19. století obdržely učitelky na voršilských školách vlastní vzdělání a složily státní zkoušky. Pro voršilky byl problematický, částečně existenčně nebezpečný, nedostatek řádového přírůstku. V době sekularizace, tedy na přelomu 19. století, byl vydán zákaz přijímat nové sestry, tento zákaz byl sice v následujících letech opět zrušen, ale nyní, v první polovině 19. století, neodpovídalo vstoupení do řádu „duchu doby“, a proto se mnoha voršilským společenstvím, která sekularizaci do určité míry přestála, přiblížila hrozba v podobě vymření z důvodu vysokého věku řádových žen.⁶⁵

Přes všechny možné překážky došlo v roce 1807 ke svatořečení Angely Merici. Právě v tomto čase se dá hovořit o počátku katolické restaurace. Od čtyřicátých let 19. století zažívalo katolictví rozkvět, který přinesl nové vzkříšení i pro voršilský řád. V Německu vznikala nová voršilská společenství jak na základě observance z Bordeaux, tak i z Paříže. Rozvoj, který katolická církev zažívala v době restaurace, přerušil v sedmdesátých letech v Německu kulturní boj.⁶⁶

Voršilky byly vystaveny opět novým represáliím, od roku 1872 byl ustanoven školní dohled, takže byly katolické soukromé školy podřízeny státní kontrole. V roce 1875 se

⁶⁴ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 107 – 110.

⁶⁵ Tamtéž, s. 111 – 117.

⁶⁶ Tamtéž, s. 117 – 120.

uskutečnila likvidace všech církevních řádů s výjimkou těch, které se zabývaly péčí o nemocné. Školy voršilek byly nyní předány do rukou „světských“ učitelek a byly podřízeny veřejné správě. Některé z voršilek mohly, podobně jako před šedesáti lety během sekularizace z nedostatku kvalifikovaných světských učitelek, vyučovat. Ve většině případů se jednotlivým společenstvím podařilo své veškeré jmění (majetek, stavbu, inventář) převést na přátele, kteří ovšem stáli mimo řád, a tak jej bylo možné uchovat v bezpečí. Většina sester Německo opustila a hledala bezpečí v cizině. Roku 1887 byl kulturní boj ukončen kompromisem, a tak byla většina řádů opět povolena, od roku 1888 mohly voršilky navázat na svoji vyučovací činnost, ale existence státního školního dohledu přetrvávala. Elementární školy byly postátněny, voršilky zde tedy ztrácí svoji roli, a proto se jejich vzdělávací činnost koncentrovala od nynějška především na vyšší školy spojené s penzionátem.⁶⁷

Opětovné krize se dočkaly i francouzské voršilky, když se republikánská vláda na konci 19. století snažila prosadit sekularizaci veřejného života, obzvláště v oblasti vyučování a výchovy. Aby posílily své pozice v tomto francouzském „kulturním boji“, založily spolu s italskými voršilkami 28. listopadu 1900 Římskou unii Řádu svaté Voršily. Toto spojení bylo podporováno od samotného papeže Lva XIII.⁶⁸ Jednalo se o centrální spojení pod vedením vrchní představené se sídlem v Římě. V rámci historie voršilek byla tato událost důležitým krokem, protože do této doby byly kláštery právně a institucionálně vzájemně nezávislé. Této výhodné nezávislosti se většina voršilských klášterů zříkala nerada. Německé voršilky se k Římské unii nepřipojily, roku 1907 založily svůj vlastní „Svaz samotných německých voršilských klášterů“.⁶⁹

Německé voršilky zažívaly na sklonku 19. a počátku 20. století podnětný a kreativní čas, který neovlivnila ani první světová válka (1914 – 1918), doba rozkvětu však nabrala strmého konce ve třicátých letech. Přednostním cílem voršilek bylo zachovat školní vyučování, ale již od poloviny třicátých let byly kláštery podrobeny represáliím, pro děti úředníků platil zákaz navštěvovat soukromé školy, a tím byly voršilky zbaveny velkého podílu svých žákyň, v roce 1939 bylo navíc říšským výnosem nařízeno, že všechny soukromé školy musí být přeměněny na veřejné. A opět se situace opakovala, z nedostatku jiných učitelů mohly voršilky dále učit

⁶⁷ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 121 – 123.

⁶⁸ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích: Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří, 1997. ISBN: 80-7192-222-6, s. 280. (Dále jen: HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích*.)

⁶⁹ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 123 – 124.

na veřejných školách, některé odešly do ciziny, jiné pomáhaly v nemocnicích či vypomáhaly v klášterech jiných řádových společenstvích. Po válce stály voršilky opět před novým startem.⁷⁰

Poválečná doba ovlivnila nejdříve vnitřní a vnější obnovu klášterů a škol, pro katolickou církev jako takovou hrál velkou roli Druhý vatikánský koncil (1962 – 1965), který měl výrazný vliv na obnovu liturgie v katolické církvi, která tímto koncilem započala, a byl učiněn výrazný posun ve způsobu, jak má katolická církev chápat sebe sama. Pro voršilky, jako ženský řád, přinesl koncil rozhodující změny, od využití zemského jazyka v liturgii a při modlitbách v breviáři, až ke zrušení tradičních rozdílností mezi vlastními jeptiškami a laickými sestrami. Došlo k církevně právní úpravě klausurních předpisů. Od této chvíle již voršilky nepotřebují pro každé opuštění kláštera formální dispens, nýbrž mohou kvůli svým zájmům a potřebám opustit příslušný klášter. Zjevně patrným byl tento „obrat ke světu“ také ve změně šatu. Namísto předepsaného tradičního šatu, který byl z dlouhé, nařasené, silné látky, byl vybrán jednodušší a lehčí oděv. Dokonce bylo sestrám povoleno se zříct tohoto řádového oděvu úplně a místo něj nosit „normální“ oblečení.⁷¹

3.9 Voršilky dnes

Rozhodující změny nastaly ve stále nejdůležitějším poslání voršilek, ve školství. Vzdělávací expanze od šedesátých let, razantní nárůst počtu dětí a přestavba školního systému postavily voršilky před novou výzvou. Voršilské školy patřily k prvním, které vyzkoušely nové pedagogické modely a reformní koncepty. Mnoho voršilských škol se změnilo z ryze dívčích na koedukované školy. Prostorová a institucionální přestavba škol nesla s sebou požadavky také na rozšíření učitelského sboru, takže voršilky v případě potřeby přijímaly „světské“ učitele a učitelky, avšak z důvodu nedostatku vlastního řádového přírůstku, začaly voršilky na svých školách tvořit většinou jen zanedbatelnou menšinu mezi vyučujícími. Udržet „voršilský“ charakter škol se v této situaci jeví jako dosti složitý úkol. Obzvláště v Evropě trpí mnoho konventů přestárlostí. Tento problém není však jediným, protože mnoho voršilek

⁷⁰ CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 127 – 130.

⁷¹ Tamtéž, s. 130 – 132.

začalo dávat přednost před samotnou školou činnosti v oblasti duchovní péče nebo v sociálně - pedagogických oborech.

Budoucnost voršilek v Evropě je otevřená, celosvětově dnes náleží k řádu přibližně 24 000 voršilek, z nichž asi jedna třetina žije ve „světských institucích“.⁷² Voršilky tedy pokračují v tradici, kterou započala Angela Merici. Působí v mnoha zemích světa, pomáhají lidem každého věku v různých situacích a za všech okolností.⁷³

⁷² CONRAD, Anne. *Angela Merici und die Ursulinen*, s. 133 – 135.

⁷³ *Ursulines today*. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.ursulines-ur.org/english/today.htm>>.

4 Historie řádu voršilek v českých zemích

4.1 Voršilky v českých zemích

V českých zemích vznikl první konvent voršilek v Praze. Díky zásluze hraběnky Sibylly Lamboy, jejíž dcera byla vychovávána u voršilek v Kolíně nad Rýnem, přišlo do Prahy v listopadu roku 1655 sedm sester z mateřského kláštera v Lutychu. V Praze brzy po svém příchodu získaly na vážnosti, zejména si je oblíbila šlechta, která jim svěřovala své dcery na výchovu. Později se přestěhovaly ze svého prozatímního příbytku na Malé Straně do domu Příchovských na Novém Městě pražském. Roku 1674 byl položen základní kámen k novému klášteru. Roku 1678 byl klášter dostavěn a v letech 1699 – 1704 byl v jeho blízkosti vystavěn i kostel ke cti a slávě řádové patronky svaté Voršily. Při klášteře bylo vedeno dívčí reformní reálné gymnázium. Ke konci 17. století byl konvent již natolik silný, že mohl vyhovět žádostem o nová založení. Na základě fundací z pražského kláštera byly založeny tyto kláštery: roku 1691 klášter na Hradčanech, roku 1697 klášter v Olomouci a roku 1712 klášter v Kutné Hoře.⁷⁴

Klášter u svatého Jana Nepomuckého na Hradčanech byl však zrušen v roce 1784. Voršilky z konventu u svaté Kateřiny v Olomouci zprvu sídlily v malém domě, ale tato situace se změnila v roce 1782, kdy se přemístily do bývalého konventu dominikánek. V roce 1712 došlo k založení konventu u Nejsvětějšího Srdce Ježíšova v Kutné Hoře, při kterém byl zřízen učitelský ústav. Dalšími místy působení voršilek byly např.: Brno s klášterem u svatého Josefa (založ. 1782) a Česká Skalice (konvent u Panny Marie).⁷⁵

Voršilky, které se posléze usadily v Králíkách, Frývaldově, Přestavlkách u Přerova⁷⁶ a Hostinném (klášter byl založen v roce 1877, při tomto konventu fungoval sirotčinec),⁷⁷ měly původ v německém prostředí. V důsledku kulturního boje ve druhé polovině 19. století, kdy bylo pro celé Německo zakázáno působení všech řeholních řádů kromě těch, které měly

⁷⁴ *Sestry voršilky v Čechách – historie*. [cit. 2008-02-13]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/05.htm>>.

⁷⁵ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 598 – 599. (Dále jen: SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy.)

⁷⁶ MACKOVÁ, Marie. Voršilky v Liberci 1895 – 1918. In: *Fontes Nissae VI.*, 2005, s. 38 -40. ISBN 80-7372-007-8. (Dále jen: MACKOVÁ, Marie. Voršilky v Liberci 1895 – 1918.)

⁷⁷ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, s. 598 – 599.

v náplni své činnosti péči o nemocné, byly voršilky nuceny dát se na cestu po Evropě, na které se na čas zastavily v Rakousku - Uhersku. Předtím se však berlínské voršilky i s některými svými žákyněmi uchýlily pod ochranu svého vlastního konventu v Marseille, odkud se pak vydaly do severních příhraničních oblastí Čech, Moravy a do Rakouského Slezska. Do Rakouského Slezska zamířily voršilky, původně z Vratislavi, které také našly dočasné útočiště v Marseille. Odtud se dostaly v osmdesátých letech 19. století právě do Frývaldova (dnešní Jeseník), kde působily až do jara 1945. Po neúspěšném pokusu o obnovení školského a řeholního života v bývalém klášteře piaristů v Lipníku se voršilky z německého prostředí rozhodly usadit v moravských Přestavlkách u Přerova. Berlínské voršilky měly svůj úkol složitější, od roku 1880 se usadily v Králíkách, kde začaly budovat klášter a školský komplex. Voršilkám se zde však nedostávalo žádné širší podpory ani od místní společnosti, ani od příslušné nadřízené církevní správy (královéhradecké biskupství). Začalo se tedy ukazovat, že Králíky nejsou tak vhodným místem pro působení řádu, jak se mohlo ze začátku zdát, a proto začaly voršilky na konci první poloviny devadesátých let 19. století uvažovat o změně svého působení, rozhodly se přesídlit do Liberce (1895).⁷⁸

Od roku 1928 se v našich zemích k Římské unii Řádu svaté Voršilky začaly připojovat jednotlivé konventy, např. v Praze, Kutné Hoře, Olomouci a Přestavlkách, a tak vytvořily československou provincii, která se v roce 1932 rozdělila na provincii českomoravskou (její provinciální představená rezidovala v Kutné Hoře) a na provincii slovenskou (konventy např. v Bratislavě, Trnavě a Košicích).⁷⁹ Politické změny se v řádu samozřejmě projevovaly, ať už se jednalo o protikatolické hnutí „Pryč od Říma“ za první republiky, zrušení škol za druhé světové války, či vyhnání z klášterů a práce řádových sester v továrnách v padesátých letech 20. století.⁸⁰

Nyní působí v České republice čtyři komunity Římské unie Řádu svaté Voršilky, a to v Praze, v Kutné Hoře, v Jiřetíně pod Jedlovou a v Olomouci. V Praze se nachází sídlo českomoravské provincie Římské unie Řádu svaté Voršily. Zdejší komunita sester zřizuje Základní školu sv. Voršily, která nabízí rozšířenou výuku jazyků a byla zde založena i Mateřská škola sv. Voršily. Pražské voršilky také nabízí v klášteře malý internát pro dívky během školního roku. V Kutné Hoře bylo založeno Církevní gymnázium sv. Voršily.

⁷⁸ MACKOVÁ, Marie. Voršilky v Liberci 1895 – 1918, s. 38 -40.

⁷⁹ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, s. 599.

⁸⁰ HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. *Řeholní život v českých zemích*, s. 280.

V Jiřetíně pod Jedlovou spravuje komunita sester dům na víkendy s dětmi. A v Olomouci se pak nachází Základní škola sv. Voršily.

Českomoravská provincie Římské unie řádu sv. Voršily touží v budoucnosti rozvíjet činnost svých škol.⁸¹

4.2 Voršilky v Brně

Roku 1484 přijala vdova Markéta Goldschidtová františkánskou řeholi a za pomoci františkánského provinciála Pavla z Moravy položila základ ke zřízení kláštera.⁸² O duchovní správu v řeholním společenství sester se starali františkáni z blízkého kláštera u sv. Bernardina.⁸³ Roku 1487 byl pro přívrženkyň řehole zakoupen samostatný dům před hradbami u Židovské brány a do čela jim byla postavena Kateřina Stinarová ze Švábska. K významným podporovatelům řeholního společenství se stal kardinál Ditrichštejn, který přeměnil roku 1606 dům v klášter, k němuž nechal vystavět kostel sv. Josefa. Podle formálního zakládacího listu z roku 1617 měl být držitel mikulovského panství patronem kláštera. Pozemkový majetek kláštera byl nepatrný - dvůr v Tuřanech, i když k němu v letech 1672 – 1678 náleželo kunštátské panství.⁸⁴ V dubnu 1618 papež Pavel V. schválil nová pravidla řeholního života (klausuru, volbu abatyše) sestavená kardinálem Ditrichštejnem.⁸⁵

Těsně před švédským obléháním roku 1643 byl zapálen konvent františkánů, aby se nemohl stát oporou švédských vojsk, a však vyhořel také klášter františkánek.⁸⁶ Poté se františkánky uchýlily do nově postaveného Ditrichštejnského paláce na Zelném trhu a roku 1645 do Vídeňského Nového města (Wiener Neustadt). Téhož roku byly zříceniny kláštera i kostela sv. Josefa v rámci příprav na druhé švédské obléhání Brna odstraněny. Ale již roku 1647 se františkánky vrátily zpět do Brna a usídlily se v domě v České ulici, který zdědily po

⁸¹ *Sestry voršilky v Čechách – současnost*. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/06.htm>>.

⁸² ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.

⁸³ FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-026-8, s. 182. (Dále jen: FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*.)

⁸⁴ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.

⁸⁵ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 183.

⁸⁶ Tamtéž, s. 183.

jedné ze členek řádu. K němu přikoupily sousední čtyři domy pro výstavbu kláštera s kostelem. Městská rada protestovala,⁸⁷ ale na zásah podkomořího, hraběte Františka Magnise, ustoupila. Dne 4. dubna 1651 byl položen základní kámen kostela sv. Josefa.⁸⁸

Konventní kostel, podélný jednolodní s mírně odsazeným čtvercovým presbytářem, byl stavěn do roku 1658 podle projektu Pavla Weinbergera, k vysvěcení došlo až roku 1673. V letech 1653 – 55 byla současně budována kvadratura kolem pravoúhlého ústředního dvora. Kvůli sporům o vlastnictví v nároží ulic byla stavba přerušena. Stavba zatím pokračovala nejprve jižně od kostela malým hospodářským traktem, východně od kostela vyrostla konventní zahrada se zahradní kaplí a v severovýchodní části vyúsťovala v prefekturu. Pavel Weinberg byl během realizace projektu vystřídán patrně Janem Křtitelem Ernou. Až v sedmdesátých letech byl získán celý pozemek, a tak byl ústřední dvůr na délku prodloužen a bylo vybudováno nenáročné spojovací křídlo v nároží ulic Josefská a Orlí. Poté, co voršilky konvent převzaly, došlo v roce 1802 jak k novým úpravám pro školní účely, tak i k úpravám interiéru klášterního chrámu, na kterých se podíleli sochař Ondřej Schweigel a malíř Josef Winterhalder ml. Po roce 1950 došlo ke zrušení konventu voršilek a budovu převzalo Technické muzeum, které klášterní objekty přizpůsobilo muzejní expozici. V roce 1989 byl areál kláštera navrácen řádu a začal být upravován pro komerční účely.⁸⁹

Klášter byl spravován abatyší, která zastávala svoji funkci doživotně. Příjmy kláštera představovaly různé fundace, tak například v roce 1678 sestry utržily značnou finanční sumu prodejem kunštátského panství.⁹⁰ Klášter františkánek čítal původně 12 sester, při zrušení 18. ledna 1782 33 sester (23 chórových sester, 5 laických a 4 novicky). Majetek konventu františkánek připadl náboženskému fondu. Řeholnice byly postaveny před volbu, kterou byla buď sekularizace nebo přestup k alžbětinkám nebo voršilkám.⁹¹ Sestry se původně rozhodly pro péči o nemocné, avšak když se úřady postavily proti umístění nemocnice uvnitř města

⁸⁷ „Městská rada 16. března 1648 vyjádřila se, že v Brně a kolem bylo by 14 nádherných kostelů, kterých pro malý počet obyvatelstva je až nazbyt; neboť na mši a na kázání bývá jen několik lidí, čím služby boží pozbývají vážnosti. Kostely a kláštery ve městě pohltily již mnoho domů měšťanských a nadto je v Brně na 90 domů duchovenských a šlechtických, jejichž obyvatelé a správcové nechťí nésti břemen městských, nýbrž naopak ruší výsady městské nálevem vína, provozováním řemesla i obchodu a škodí měšťanům, na které spadá ubytování vojska, konání stráže, oprava hradeb, městské platy atd. Měšťané proto hynou a noví v Brně usazovati se nechťí.“ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902.

⁸⁸ KUČA, Karel. *Brno: Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, 2000. ISBN: 80-86223-11-6, s. 292.

⁸⁹ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 191 – 192.

⁹⁰ Tamtéž, s. 190.

⁹¹ Tamtéž, s. 190.

(nemocnice byla vystavěna při každém konventu alžbětinek⁹²), musely většinou vstoupit do školského řádu sv. Voršily. K upevnění řehole byly do Brna poslány dvě voršilky z Olomouce, z nichž právě Stanislava Miloučková rozená z Gnadenthalu byla až do své smrti (1809) první doživotní představenou kláštera. Nové voršilky složily slavné sliby 9. září 1782 a jejich počet byl pevně stanoven na dvacet. Pět z nich bylo z kláštera dominikánek u sv. Anny, odkud voršilky převzaly i tamní vychovatelský ústav, jenž se stal hlavním zdrojem jejich vlivu, uplatňovaného až do roku 1945.⁹³

Škola u voršilek byla prvním řádným vyučovacím ústavem v Brně určeným výhradně pro dívky. Dne 4. listopadu 1782 byla otevřena dívčí dvojtřídku, přičemž první třída byla rozdělena na dvě oddělení. Do školy chodilo tehdy okolo 300 dívek. Ve školním roce 1854/1855 byl ústav rozšířen na čtyřtřídku a dostal název „I. Mädchenhauptschule in Brünn“. 15. září 1872 byla zřízena pátá třída, tehdy do školy chodilo 366 – 374 dětí. Právo veřejnosti bylo voršilskému ústavu uděleno výnosem ministerstva ze dne 1. května 1889, č. 6654. Roku 1896 přibyla šestá třída, která však byla ve školním roce 1919/1920 zrušena a místo ní zřízena 1. třída dívčí měšťanské školy, rozšířená příštího školního roku o druhou třídu. Pro nedostatek zájmu německého obyvatelstva a pro konkurenci nekonfesijních německých škol bylo však nutno měšťanskou školu ve školním roce 1921/1922 uzavřít. I zbylá pětitřídku byla vlastně svým posláním cizím tělesem v systému brněnských škol, a proto stále upadala.⁹⁴

Kromě této instituce zde také existovala škola pro ruční práce zřízená dne 9. prosince 1829, která se skládala z několika na sobě nezávislých kurzů: 1) šití bílého prádla, 2) umělecké práce všeho druhu, 3) hotovení paličkovaných krajek, 4) hotovení „thesa“ krajek. V roce 1870 došlo ke spojení zatímního ústavu ke vzdělávání učitelek v Brně s klášterem voršilek a rozdělení vyučování.⁹⁵ Kromě toho voršilky spravovaly pensionát pro katolické dívky.⁹⁶

⁹² SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, s. 596.

⁹³ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Moravský zemský archív v Brně, fond Zemská školní rada, kart. 4778, č.j. 22548, fol. 785.

⁹⁶ ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.

4.3 Další ženské řeholní instituce působící v Brně

Tuto podkapitolu bych chtěla uvést obecně tím, jak se vůbec ženské řeholní instituce dělí. Mezi instituce řeholních sester (*religiosae*) patří ženské řády, jejichž členky jsou označovány jako *moniales*, a ženské kongregace, společnosti a ústavy se členkami, které jsou nazývané *sorores*. Členky ženských řádů skládají slavné sliby, jimž předcházejí sliby jednoduché, kdežto řeholnice v kongregacích skládají jen sliby jednoduché, jedná se tedy o sliby věčné nebo na určitou dobu. Dříve, než se mohou sestry stát novickami, musí prodělat postulát, který je zavedený v ženských řeholích s věčnými sliby.⁹⁷

Ženské řády mají přísnou klausuru, jejich sestry se dělí na chórové a laické. Jejich domy řídí buď abatyše, někdy benedikovaná (u benediktinek a cisterciáček), nebo převorka. Podléhají buď jurisdikci diecézního biskupa, kterého zastupuje komisař, nebo řádového představeného. O duchovní vedení se zde starají řeholníci příslušného mužského (prvního) řádu, mající u některých řádů hodnost probošta.⁹⁸

Kongregace, řeholní společnosti a ústavy sester se dělí na kongregace římské (apoštolské), které jsou schváleny Svatou stolicí, a na kongregace diecézní. Jejich klausura je jednoduchá, podléhají jurisdikci diecézního biskupa, kterého zastupuje komisař. Duchovní vedení zde může být v rukou světských kněží nebo kněží řeholních, někdy také v rukou členů příslušného prvního řádu. Téměř většina ženských kongregací se ve své činnosti orientuje na charitu a školství.⁹⁹

Ve sledovaném období (1891 – 1925) působily v Brně dva ženské řády a šest kongregací. Voršilky a alžbětinky se řadily do první skupiny, do druhé skupiny patřily: Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul, Kongregace Školských sester de Notre Dame, Kongregace Milosrdných sester III. Řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně (Milosrdné sestry „brněnské“), Kongregace Dcer Božské Lásky¹⁰⁰ a Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje.¹⁰¹ Až na Milosrdné sestry „brněnské“ se všechny zmíněné kongregace věnovaly školství.

⁹⁷ SVÁTEK, Josef. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy, s. 588.

⁹⁸ Tamtéž, s. 589.

⁹⁹ Tamtéž, s. 600 – 601.

¹⁰⁰ *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis*. Brunea, 1891, 1892, 1901 a 1902.

¹⁰¹ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 215 – 216.

Řád sv. Alžběty - alžbětinky, původně řeholní terciářky sv. Františka z Assisi, byl v roce 1627 připojen k řádu františkánů – observantů. Jejich patronkou se stala sv. Alžběta Durynská. Řád se řídí augustiniánskou řeholí a vlastními statuty. Při všech konventech byly zakládány nemocnice, neboť právě péče o nemocné v nemocnicích a špitálech je hlavním posláním alžbětinek. Do českých zemí se řád dostal díky iniciativě hraběnky Schönkirchové. V roce 1719 byly do Prahy povolány první řeholnice z Vídně, kde vznikl konvent na Novém Městě pražském u P. Marie Sedmibolestné na Slupi. Dalšími místy, kde vznikly kláštery, jsou např. Kadaň, Jablunkov či Staré Brno, kam přišly první tři alžbětinky z vídeňského konventu v roce 1750.¹⁰²

V září roku 1749 darovala hraběnka Alžběta z Walldorfu alžbětinkám dům se zahradou pod Špilberkem, zakoupený od dědiců Karla Schellenebergera.¹⁰³ První tři alžbětinky přišly z Vídně do Brna dne 5. dubna 1750. V květnu roku 1751 byl položen základní kámen kláštera pod Červeným kopcem na pravém břehu řeky Svatky, v září 1754 se do něj mohly alžbětinky přestěhovat. Při klášteře byl zřízen špitál pro chudé nemocné ženy a byla zde také vystavěna kaple sv. Alžběty.¹⁰⁴

Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského - boromejky jsou třetí nejstarší ženskou kongregací, k jejímuž založení došlo v roce 1652 Richardem Chauvenelem v Nancy ve Francii, kde také vznikl i první dům sester a špitál. Od 18. století se kongregace postupně šířila mimo území Francie. Práce v oblasti charity byla hlavním úkolem boromejek. Dnes sestry pracují ve zdravotnických zařízeních všeho druhu. V českých zemích se první boromejky objevují v roce 1837. Jednalo se o čtyři dívky z Českých Budějovic, které vstoupily do noviciátu v Nancy. Díky podpoře Františka Lobkovice a jeho manželky Heleny byly založeny v roce 1843 v Praze klášter s kostelem sv. Karla Boromejského a nemocnice. Brzy se rozšířila kongregace do jiných míst Čech a Moravy, např. se jednalo o Brno – Líšeň¹⁰⁵ a Brno – Veveří (1864).¹⁰⁶ V dnešní době se nachází hlavní dům boromejek ve Znojmě – Hradišti.

V roce 1864 přišly do Brna sestry boromejky a zřídily si v Údolní ulici (Brno – Veveří) výchovavací ústav s německou národní školou pro dívky. Při ústavu byla vystavěna kaple sv.

¹⁰² JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN: 80-85245-11-6, s. 116. (Dále jen: JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*.)

¹⁰³ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 222.

¹⁰⁴ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902, s. 348.

¹⁰⁵ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 129.

¹⁰⁶ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902, s. 348.

Karla Boromejského (1874) a útulna pro staré ženy (1882).¹⁰⁷ V Brně – Líšni se nacházel také filiální dům boromejek (Šimáčkova ulice), který byl spojen se sirotčincem, opatrovnou a pracovním šitím. Řeholní dům byl založen v roce 1862 hrabětem Egbertem Belcredim. V závěru 19. století navštěvovalo soukromou klášterní školu okolo 400 žákyň. V roce 1908 získal ústav právo veřejnosti.¹⁰⁸

Kongregace Milosrdných sester sv. Vincence de Paul - vincentky jsou druhou nejstarší kongregací papežského práva. K jejich založení sv. Vincencem de Paul došlo v Paříži v roce 1634. Mimo území Francie se kongregace začala šířit již v 17. století, v roce 1832 se dostala do Vídně. Mezi hlavní poslání kongregace patří výchovná a charitativní činnost. Z Vídně se kongregace rozšířila do českých zemí v první polovině 19. století. V Čechách měly domy např. v Liberci, Frýdlantě, Jablonném v Podještědí, Lounech, Ústí nad Orlicí a dalších městech. Na Moravě se jednalo o tato města: např. Pačlavice, Kroměříž, Kyjov, Strážnice,¹⁰⁹ Brno – Zábrdovice (1853).¹¹⁰

Milosrdné sestry sv. Vincence přišly do Brna v roce 1853 ze Štýrského Hradce. Byl jim svěřen ústav pro osiřelé a zanedbané dívky „Vincentium“, který se nacházel na konci Cejlu (Brno – Zábrdovice). Při ústavu zřídily v roce 1855 německou dívčí školu. Ústav byl v roce 1900 přeložen do Brna - Pisárek, kde pro něj byla vystavěna nová budova s kaplí.¹¹¹

Řád Notre Dame založili v roce 1597 sv. Petr Fourier a blahoslavená Alexie Le Clerc. Kongregace Školských sester de Notre Dame byla ustanovena v roce 1833 v Bavorsku, vlastní zakladatelkou se stala Karolina Gerhardingerová. Výchova mládeže a péče o zdravotně postižené a opuštěné děti se staly hlavní náplní kongregace. V roce 1848 byla kongregace uvedena do českých zemí díky českému knězi Gabrielu Schneiderovi. První dům a škola vznikly v Hyršově a další v Horažďovicích, kde byl od roku 1854 mateřinec a sídlo generální správy. Od padesátých a šedesátých let 19. století byly sestry činné již v několika domech, školách, sirotčincích a opatrovnách v Čechách (např. Hradec Králové, Karlovy Vary, Liberec)¹¹² a na Moravě (např. Třešť, Třebíč, Brno).¹¹³

¹⁰⁷ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902, s. 348.

¹⁰⁸ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 200. Zajímavé přitom je, že Fr. ŠUJAN ve své práci tento filiální dům s kaplí sv. Josefa vůbec nezmiňuje, a hovoří zde jen o dívčí škole boromejek v Údolní ulici.

¹⁰⁹ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 128.

¹¹⁰ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902, s. 348.

¹¹¹ Tamtéž, s. 348.

¹¹² JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 130.

Kongregaci Milosrdných sester III. Řádu sv. Františka pod ochranou Svaté Rodiny v Brně založila v roce 1886 Bernardina Hošková spolu s brněnským biskupem Františkem Bauerem. Hlavním posláním kongregace byla péče o nemocné, která se zpočátku odbyvala po domech, poté i v nemocnici u sv. Anny v Brně. Ošetřovatelská činnost byla záhy rozšířena i na další nemocnice a sociální ústavy na Moravě i v Čechách, např. Moravská Třebová, Třebíč, Jihlava, Jičín, později Višňové u Znojma a další města. Během první světové války sestry pracovaly s velkou obětavostí a odvahou přímo na bojištích v polních lazaretech. V roce 1890 byl dokončen klášter v Sirotní ulici (dnešní Grohova) v Brně – Veveří,¹¹⁴ při kterém byl v roce 1902 zbudován kostel Svaté Rodiny, a v roce 1936 byla při klášteře zřízena řádová ošetřovatelská škola pro výchovu zdravotních sester. V poslední době se sestry věnovaly více péči o mentálně postižené osoby a pracovaly v domovech důchodců.¹¹⁵

Od roku 1887 působily sestry jako ošetřovatelky v nemocnici u sv. Anny a později také v dalších nemocnicích (tuto činnost musely ukončit v roce 1956). V roce 1890 byl dostavěn klášter na Sirotní ulici, kde byl založen ústav pro ošetřovatelky nemocných.¹¹⁶

Kongregace Dcer Božské Lásky byla založena Františkou Lechnerovou ve Vídni v roce 1868. Jejich hlavní úloha spočívala v mravní ochraně venkovských dívek, které přicházely do hlavního města za prací. Zakladatelka kongregace iniciovala v mnoha městech Habsburské monarchie založení dalších domů, tzv. „Mariánských ústavů“. S postupem času se činnost kongregace rozšířila o péči o přestárlé lidi a zejména o zanedbané děti. V roce 1870 vznikl v českých zemích první dům, a to v Opavě, pak následovaly další v Brně – Černých Polích (1871),¹¹⁷ v Jiřetíně, v Praze a dalších městech.¹¹⁸

Dcery Božské Lásky se usadily v Brně v roce 1871. Na Nové ulici zřídily mariánský ústav pro přechovávání služek.¹¹⁹ Později svoji činnost rozšířily o sirotčinec, dívčí penzionát a

¹¹³ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 124. V Catalogu cleri (1891 – 1902) je sice uvedeno působení školských sester de Notre Dame v Brně, avšak Fr. ŠUJAN se o nich nezmiňuje vůbec a D. FOLTÝN ve své práci píše o jejich filiálním domě v Brně – Štýřicích (ul. Kamenná), který získaly po školských sestřích vöcklabruckých, kdy právě v březnu 1919 převzaly ústav pro dívky „mravně vadné“. Na Vídeňské ulici v září 1913 převzaly ústav blahoslavené Zdislavy po dominikánkách, kde zřídily dívčí měšťanku, obecnou školu, sirotčinec a soukromě zde vyučovaly také hudbě. FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 225 – 226.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 230.

¹¹⁵ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 143.

¹¹⁶ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 230 – 231.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 193.

¹¹⁸ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 135.

¹¹⁹ ŠUJAN, František. *Dějepis Brna*. Brno, 1902, s. 348.

školu ručních prací. Právě z důvodů rozšiřující činnosti kongregace došlo v roce 1878 k výstavbě nového řeholního domu.¹²⁰

Kongregace sester sv. Cyrila a Metoděje – cyrilky se vyvinula z původně laického cyrilometodějského sdružení, které založila skupina katolických moravských učitelek. K ustanovení kongregace byl papežskou stolicí pověřen Msgr. Šrámek, vlastní zakladatelkou se stala M. R. Nesvadbová. V roce 1928 vznik kongregace potvrdil formálním dekretem olomoucký arcibiskup. Původním sídlem kongregace měl být posvátný Velehrad,¹²¹ ale za hlavní sídlo bylo vybráno Brno. Filiální dům jí byl předán v červenci 1925. V domě se nacházely kromě správy kongregace a noviciátu také ústav pro mentálně postižené děti s trojtřídní školou a dívčí penzionát. Kanovník Dr. Metoděj Marvan (1875 – 1943) se stal prvním ředitelem klasického dívčího gymnázia, které zahájilo svoji činnost ve školním roce 1933/1934.¹²²

¹²⁰ FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 193.

¹²¹ JIRÁSKO, Luděk. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*, s. 149.

¹²² FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, s. 215 – 216.

5 Sociologická sonda

5.1 Úvod k sociologické sondě

Ke zpracování sociologické sondy jsem si zvolila tři školní roky. Jedním ze zvolených roků je školní rok na konci 19. století, 1891/1892, dalším je pak školní rok na počátku 20. století, 1901/1902, a třetím z nich je školní rok v době již nově vzniklé republiky, 1921/1922. Na základě školních katalogů jsem zpracovala různé aspekty objevující se ve všech třídách. Zaměřila jsem se přitom na skladbu vyučovaných předmětů, početní stav žákyň ve sledovaných školních rocích a jejich náboženské vyznání. Dalšími zkoumanými aspekty pak byly povolání otců (popř. poručníků) a místa narození žákyň. Tato dvě hlediska nám poskytnou informace o společenské vrstvě žákyň a mobilitě jejich otců (popř. poručníků), která byla mimo jiné také spojená s výhodnějšími pracovními nabídkami, o které v takových místech, jako bylo Brno a jeho okolí, nebyla jistě nouze.

5.2 Skladba předmětů¹²³ a náboženské vyznání žákyň ve sledovaných školních rocích

Skladba předmětů byla pro všechny tři sledované školní roky téměř shodná, a proto ji není nutné rozepisovat pro každý školní rok zvlášť. Vyučovalo se těmto předmětům: vyučovací jazyk – německý (čtení, mluvnice, pravopis, ústní a písemný projev), počítání a geometrie, přírodopis, fyzika, zeměpis, dějepis, psaní, kreslení, zpěv, tělocvik, ženské ruční práce a náboženství. Zastoupení důležitých předmětů bylo ve všech třídách sledovaných školních roků totožné, rozdíly spočívaly pouze v zastoupení tělocviku a českého jazyka.¹²⁴

Ve školním roce 1891/1892 neprobíhala tělesná výchova ve druhé třídě, ve školním roce 1901/1902 se tělocviku nevyučovalo vůbec a ve školním roce 1921/1922 probíhaly hodiny

¹²³ Tabulka s. 51 – 52.

¹²⁴ Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), Voršilky Brno (dále jen VoB), kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892, tamtéž kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902, tamtéž kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

tělocviku jen ve druhé a čtvrté třídě. Na rozdíl od předchozích dvou školních roků, 1891/1892 a 1901/1902, se žákyně ve školním roce 1921/1922 učily českému jazyku.¹²⁵

Všechny žákyně ve sledovaném období byly katolického vyznání.¹²⁶

5.3 Počet žákyň ve školním roce 1891/1892¹²⁷

Do první třídy nastoupilo 37 žákyň, během školního roku přibyla ještě jedna žákyně. Ale na druhou stranu třídu opustily 2 dívky, jedna z důvodu přestěhování se a u druhé je ve školním katalogu uvedeno pouze vystoupila, bez bližší specifikace důvodů. U jedné z dívek je pak uvedeno v poznámce, že během vyučování ruší a také chodí často pozdě do vyučování, což bylo důvodem snížení známky z mravů. Jedna z žákyň nebyla ve druhém čtvrtletí kvůli špatné docházce klasifikována. Školní rok zakončilo 36 žákyň, z toho 29 jich bylo způsobilých a 7 nezpůsobilých postupu do další třídy.¹²⁸

Druhou třídu začalo navštěvovat 63 žákyň, kdy během školního roku přišla nově jedna dívka. V počtu 64 žákyň také školní rok ukončily. Dvě žákyně nebyly ve druhém čtvrtletí klasifikovány z důvodu jejich nemoci. Do třetí třídy mohlo tedy postoupit 51 dívek, zbylých 13 dívek způsobilých postupu nebylo.¹²⁹

Třetí třída zahájila školní rok s počtem 74 žákyň. Během školního roku jedna dívka nastoupila a 3 odešly z důvodů přestěhování se. U třech dívek byla snížena známka z mravů kvůli rušení během vyučování a jedna žákyně měla v poznámce, že „*je nemocná*“. Na konci školního roku byl počet žákyň 72, z toho bylo způsobilých postupu do další třídy, resp. do 1. oddělení čtvrté třídy, 59 žákyň, nezpůsobilých 13 dívek.¹³⁰

Čtvrtá třída měla dvě oddělení. Do obou oddělení nastoupilo 88 žákyň, tento početní stav na začátku školního roku je jediným vyplněným údajem v úvodu školního katalogu. Do I. oddělení nastoupilo 46 žákyň, z toho 2 dívky nebyly ve druhém čtvrtletí klasifikovány

¹²⁵ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892, tamtéž kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902, tamtéž kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

¹²⁶ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892, tamtéž kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902, tamtéž kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

¹²⁷ Tabulka s. 53.

¹²⁸ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalog 1891/1892 – I. třída.

¹²⁹ Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalog 1891/1892 – II. třída.

¹³⁰ Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalog 1891/1892 – III. třída.

z důvodu nemoci a jedna dívka během školního roku vystoupila, c. k. okresní školní rada jí udělila dispens a ona obdržela propouštěcí vysvědčení. Do II. oddělení nastoupilo 42 dívek, během školního roku odešlo 5 žákyň, z toho 2 vystoupily bez bližší specifikace důvodů, další 2 vystoupily a obdržely propouštěcí vysvědčení, a poslední obdržela propouštěcí vysvědčení poté, co dostala dispens. U jedné z dívek pak bylo v poznámce uvedeno nemocná a jedna z dívek měla pod klasifikací zapsáno: „*platí pro propouštěcí vysvědčení*“, propouštěcí vysvědčení pak dostala v srpnu roku 1893. Početní stav žákyň na konci školního roku byl tedy 81 dívek. Ani v jednom z oddělení není zaznamenána způsobilost či nezpůsobilost postupu žákyň do další třídy (oddělení).¹³¹

Pátá třída byla rovněž rozdělena na dvě oddělení. Celkem zahájilo školní rok 73 dívek. I. oddělení navštěvovalo 39 žákyň. Během školního roku přišla jedna nová žákyně. 2 dívky nebyly klasifikovány kvůli přerušení školní docházky, u jedné z nich je poznámka: „*obsluhovala nemocnou matku*“, pro nemoc nebyly klasifikovány 2 žákyně, 2 dívky se přestěhovaly. 2 žákyně vystoupily během školního roku, u jedné z nich je jen datum vystoupení a u druhé je uvedeno datum vystavení propouštěcího vysvědčení. U jedné z dívek je zaznamenáno: „*Od 15. března se nedostavila.*“, zda se přestěhovala či vystoupila ze školy, zde není uvedeno. Další poznámkou u jedné z žákyň pak byla věta: „*Od 24. února se již více neukázala, nemocná.*“ U vícera dívek je pod klasifikací uvedeno: „*Výše uvedená klasifikace platí pro propouštěcí vysvědčení.*“, 8 dívek po skončení školního roku obdrželo propouštěcí vysvědčení (od 15. – 30. 7. 1892). Do II. oddělení nastoupilo 34 dívek. Během školního roku se jejich počet navýšil na 35 žákyň. 7 dívek během školního roku obdrželo propouštěcí vysvědčení s poznámkou: „*Výše uvedená klasifikace platí pro propouštěcí vysvědčení.*“, u jedné z nich je pak přímo uvedeno, že vystoupila, 1 žákyně nebyla v druhém pololetí klasifikována z důvodu nemoci. Od 15. 7. – 3. 9. 1892 bylo vystaveno propouštěcí vysvědčení dalším 14 dívkám. Podle údajů, které vyplnila třídní učitelka M. Stanislava na začátku školního katalogu, přišly během školního roku 2 nové žákyně a odešlo jich 14, takže na konci školního roku navštěvovalo obě oddělení 61 dívek. Způsobilost či nezpůsobilost postupu zde opět uvedena není.¹³²

¹³¹ MZA, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalog 1891/1892 – IV. třída.

¹³² Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalog 1891/1892 – V. třída.

5.4 Povolání otců (popř. poručníků) zákyň ve školním roce 1891/1892¹³³

V tomto školním roce jsem podle školních katalogů jednotlivých tříd zjistila, že největšího zastoupení dosáhlo povolání zámečnicka, které bylo uvedeno u 16 otců (ve 2 případech se jednalo o poručníky dívek), z toho jeden je označen jako zámečnický mistr. Dalšími hojně vyskytujícími se řemeslníky, jejichž dcery navštěvovaly školu, byli tkalci (13), z toho dva jsou označeni jako tkalcovští mistři, dále pak ševci (11) a 12 dívek má uvedeno u otcova povolání řezník, z nichž 2 jsou označeni jako řezničtí mistři, jeden byl poručníkem. Nezanedbatelný není ani počet truhlářů (7 otců a 1 poručník), z nichž jeden je označen jako truhlářský mistr, zahradníků (7), pekařských mistrů a pekařů (9), krejčovských mistrů a krejčích (8), z toho jeden z mistrů krejčích byl poručníkem, zednických mistrů a zedníků (3), hodinářů (3), malířů pokojů (3), kloboučníků (3). Nechybí tu však ani povolání cukráře, hodináře,¹³⁴ hrnčáře, košíkáře, kominíka, kotláře, kováře, kožišníka, lakýrníka, řemenáře, sklenáře, tesaře, tapetáře, sládka, sklepmistra, střelmistra nebo apretéra.¹³⁵

Obchodní sféru pak zastupovali v tomto školním roce 4 agenti a jeden vedoucí obchodu. Tři dívky měly za otce mlynáře, 9 děvčat hostinského, jedna restaurátéra. Jeden z otců byl označen jako markér, další jako vrchní číšník, u další dívky je na místě povolání otce uvedeno číšník, ale opět zde chybí jméno, a proto nelze určit, jestli se v tomto případě jednalo o dívčina otce či poručníka.

Jako obchodník bylo označeno 8 otců - obchodník s nitěmi, obchodník s vínem, obchodník s nábytkem, obchodník s plátnem a 4 blíže nespecifikovaní obchodníci. 4 dívky, z toho dvě sestry, pak měly za otce prodejce - prodejce piva a prodejce obuvi, u prodejce kvasnic se jednalo o poručníka.¹³⁶

Prodavačem v obchodě byl označen jen jeden z otců, dále pak 1 za hokynáře a 1 za vetešníka (měl tu dvě dcery).

Povolání dělník se vyskytovalo u 9 otců, z toho u dvou se jednalo o tovární dělníky a v jednom případě o zlatníka. Mezi nejvýše postavenou část dělníků patřili otcové s povoláním

¹³³ Tabulka s. 54 – 56.

¹³⁴ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892. Ve školním katalogu není uvedeno žádné jméno, nelze tedy určit, zda se jednalo o dívčina otce či poručníka.

¹³⁵ Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

¹³⁶ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

strojař, strojní mistr, strojní zámečnick, soustružník, mistr v továrně. Povolání nádeník se vyskytovalo u 7 otců.¹³⁷

Povolání týkající se úřednické sféry se zde objevují v menší míře. Povolání kancelisty se objevuje jen u jednoho z otců, zato 8 dívek pocházelo z rodin blíže nespecifikovaných úředníků. Z rodin účetních tu můžeme najít 4 dívky, z toho jedna byla dcerou účetního v obchodě.

Na dráze pracovalo celkem 12 otců, z nichž 2 byli průvodčími, 1 správcem výtopny, 1 strojevodcím, 1 topičem, 3 výhybkáři, 1 železničním dělníkem a 3 byli označeni jako železniční hlídači, z nichž jeden byl v penzi a byl zároveň poručníkem. Vyskytuje se tu povolání i přednosta stanice, ale ve školním katalogu u tohoto povolání chybí jméno osoby, takže je těžko zjistitelné, zda se v tomto případě jednalo o otce či poručníka dívky.

Čtyři otcové byli označeni jako správce, z toho 2 bez bližší specifikace, 1 jako správce daní a jeden jako správce statku. Objevují se tu také majitelé domů (6), jeden z otců pak má na místě povolání zapsáno majitel fiakrů.¹³⁸

Školu navštěvovaly i dcery hlídačů a sluhů. Povolání hlídač se vyskytovalo u třech otců, jednalo se o hlídače na úřadě, u tohoto povolání opět chybí jméno otce či poručníka, hlídače skladu a hlídače továrny. Povolání sluha se týkalo 11 otců, 4 byli bez bližší identifikace, 1 kancelářský sluha, 5 sluhů úředních a 1 školní sluha. Jeden z otců byl označen jako žalárník.

Povolání právního zástupce tu bylo zastoupeno čtyřikrát. Svě dcery zde mělo také 7 ekonomů. Jeden z otců byl povoláním lékárník. Ve školních katalogích nalezneme také 2 otce z řad učitelstva, z nichž jedna žákyně byla dcerou řídícího učitele, druhá učitele v penzi.

Další z otců byl také označen jako hajný, jeden jako c. k. listonoš, u 7 otců a jednoho poručníka je uvedeno povolání bytný, a 4 otcové byli domovníky.

V dalších dvou případech chybí u otce povolání, 3 žákyně nemají uvedenou žádnou informaci o otci (popř. poručníkovi), u jednoho z poručníků chybí povolání a ve dvou případech, jednou u otce a podruhé u poručníka, se jedná o neidentifikovaná povolání.

Matky žákyň byly v tomto školním roce hojně zastoupeny, ve 27 případech se jednalo o vdovy, z toho 23 jich bylo matek, jedna z nich byla označena jako vdova po úředníku, ve 3 případech chybělo jméno a v jednom případě se jednalo o poručnici dívky. Také obchodnice s metrovým zbožím zde měla své dvě dcery, dále se pak u matek vyskytovala tato povolání – dělnice (2), kuchařka, majitelka domu, prادلena a švadlena (2).¹³⁹

¹³⁷ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

¹³⁸ Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

¹³⁹ Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

5.5 Místa narození žákyň ve školním roce 1891/1892¹⁴⁰

Největší počet žákyň (193) mělo na místě svého narození uvedeno Brno, toto zjištění jistě není nijak překvapivé. Dalších 38 žákyň se narodilo v místech, která jsou v dnešní době již městskými částmi Brna. Jednalo se v 9 případech o Juliánov, v 8 o Husovice, 7 žákyň se narodilo v Králově Poli, 4 v Řečkovících, dále pak v Komárově (3), Ivanovicích (2), Obřanech (2), Maloměřicích (1), Židenicích (1) a v Chrlicích (1). 18 dívek mělo pak místa narození v městech a obcích, která dnes náleží do okresu Brno – venkov. Jednalo se o 6 měst – Dolní Kounice (1), Rajhrad (4), Rosice (2), Újezd u Brna (1), Modřice (1) a Židlochovice (3), a 12 obcí, např. Heroltice, Kobylnice, Moravany, Moravské Knínice, Sivice a další.¹⁴¹

Většina dívek, které navštěvovaly školu ve školním roce 1891/1892, se narodila v moravských obcích a městech, kromě Brna a okolí se jednalo o 47 různých míst, např. Olomouc (2), Přerov (2), Mikulov (1), Břeclav (1) a další města a obce. Ve 4 případech se jednalo o neidentifikované místo narození na Moravě. Čechy mělo uvedeno za místo narození 6 žákyň, jednalo se o tato místa: Čáslav, Karlín, Slemeno, Ústí nad Orlicí, Horní Radechová a Vysoké Mýto.

U 23 dívek pak bylo místo narození mimo české země. V 10 případech se jednalo o Dolní Rakousy, 5 dívek bylo z Haliče, zbývajících 8 dívek mělo uvedeno u místa narození Dalmácii, Ruské Polsko, Rusko, Slavonii, Slezsko, Srbsko a Uhry (2).¹⁴²

5.6 Počet žákyň ve školním roce 1901/1902¹⁴³

Do první třídy nastoupilo 40 žákyň. Během roku přišly 3 dívky, ale také 3 dívky třídu opustily, z toho 2 pro nemoc a 1 vystoupila bez bližší specifikace důvodů. Jedna z dívek nebyla kvůli nemoci ve druhém čtvrtletí klasifikována, u dalších dívek jsou uvedeny poznámky, jako např. „*chodí velmi často pozdě*“, „*ruší při vyučování a chová se neklidně*“,

¹⁴⁰ Tabulka s. 57 - 58.

¹⁴¹ MZA Brno, VoB, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

¹⁴² Tamtéž, kart. č. 22, inv. č. 63, školní katalogy 1891/1892.

¹⁴³ Tabulka s. 53.

„je velmi nepozorná“. Na konci školního roku tedy navštěvovalo třídu 40 žákyň, z toho bylo 31 způsobilých a 9 nezpůsobilých postupu do další třídy.¹⁴⁴

Druhou třídu začalo navštěvovat 53 žákyň. Tento počet se na konci školního roku snížil jen o jednu žákyni, která přestoupila do čtvrté třídy. Jedna z dívek nebyla klasifikovaná z důvodu nemoci, nemocná byla ještě jedna žákyně, ale na klasifikaci to vliv nemělo. U jedné z dívek je poměrně rozsáhlá poznámka: „*Při vyučování je velmi nepozorná, polevuje v učení a úkolech.*“ Následující poznámka již hovoří o dívčině zlepšení. Školní rok ukončila třída v počtu 52 žákyň, z toho 41 jich bylo způsobilých a 11 nezpůsobilých postupu do další třídy.¹⁴⁵

Třetí třída zahájila školní rok v počtu 57 žákyň. V průběhu školního roku přibyla do třídy jedna žákyně a odešly 3, z toho se 2 přestěhovaly a 1 žákyně „*od 4. listopadu 1901 již více školu nenavštívila*“. Jedna žákyně nebyla pro nemoc ve 2. čtvrtletí klasifikovaná a jedné dívce byla snížena známka z mravů pro rušení během vyučování. Na konci školního roku navštěvovalo třídu 55 žákyň, z toho 50 jich bylo způsobilých a 5 nezpůsobilých postupu do další třídy.¹⁴⁶

Do čtvrté třídy nastoupilo 60 žákyň. Podle údajů vyplněných na začátku školního katalogu, nastoupilo během školního roku do třídy 5 nových žákyň, 4 třídu opustily, z toho 1 žákyně zemřela, 1 vystoupila a u zbylých 2 žákyň není o jejich odchodu ze třídy žádná zmínka, u jedné z nich je však zapsáno datum vystavení propouštěcího vysvědčení. U dalších 2 dívek je pak ještě poznámka o nemožnosti klasifikace. Školní rok byl tedy zakončen v počtu 61 žákyň, z toho 51 jich bylo způsobilých, zbylých 10 žákyň nezpůsobilých postoupit do další třídy.¹⁴⁷

Pátou třídu začalo navštěvovat 57 žákyň, během školního roku přibyla další 2 nové dívky. Údaje o počtech a změnách během školního roku nejsou na začátku katalogu vyplněny, ale podle data vystavení propouštěcích vysvědčení opustily třídu 3 dívky, jedna dívka byla těžce nemocná, což se odrazilo na její klasifikaci. Na konci školního roku bylo ve třídě 56 dívek, z toho 4 nebyly způsobilé postupu do další třídy.¹⁴⁸

Šestá třída čítala na začátku školního roku 63 žákyň, během školního roku přišly 2 nové žákyně a odešlo jich 11, z toho 7 dívek vystoupilo bez bližší specifikace důvodů, 2 se přestěhovaly, 1 přerušila školní docházku a údajně přestoupila na místní školu a poslední z dívek přestoupila do české školy v Juliánově. 2 dívky byly nemocné, z toho jedna nebyla

¹⁴⁴ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – I. třída.

¹⁴⁵ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – II. třída.

¹⁴⁶ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – III. třída.

¹⁴⁷ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – IV. třída.

¹⁴⁸ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – V. třída.

vůbec klasifikovaná. Klasifikované také nebylo 1 děvče kvůli přerušení školní docházky. Počet dívek na konci školního roku byl tedy 54. Způsobilých postupu do další třídy, resp. oddělení bylo 49 žákyně, nezpůsobilých 5.¹⁴⁹

5.7 Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1901/1902¹⁵⁰

V tomto školním roce opět převažovala řemeslnická či živnostenská povolání. Ve 13 případech se jednalo o krejčovské povolání (1 byl poručníkem), z toho dva otcové byli krejčovskými mistry a jeden byl označen jako dámský krejčí. 10 dívek mělo otce ševcem, v jednom případě byl otec označen jako švec a majitel domu zároveň. Dále se pak jednalo ve větším počtu o řezníky (7), tkalce (9), z tohoto počtu byl jeden označen jako tkalcovský mistr, truhláře (10), z nichž 3 byli truhlářskými mistry, zahradníky (6), a oproti předchozímu sledovanému školnímu roku 1891/1892 klesl značně počet zámečníků (6), z nichž jeden byl jen zámečnickým pomocníkem. Mezi dalšími zastoupenými povoláními byli holič, bednářský mistr, klempíř (2), mistr kolář, kominík, kováři (2), v obou případech se jednalo o poručníky, voskovač, pekař (2), přadlák, uzenář (3), zedník (4), řemenář (2), stříhač, čalouník (2), tesařský mistr a další.¹⁵¹

Nezanedbatelný počet tvořili otcové (popř. poručníci) zaměstnaní v továrním provozu. Za továrního dělníka byli označeni 4 otcové, 12 otců pracovalo jako slévači železa, 2 jako mědikovci, 2 jako pozlacovači, 3 jako montéři, 2 jako soustružníci, 2 žákyně měly za otce strojníky, jedna strojního zámečníka, 2 topiče a 1 dílovedoucího. 2 otcové byli také zaměstnaní jako techničtí vedoucí továrny. U jednoho z otců se jednalo o povolání velitele hasičů. Dále pak 7 otců bylo označeno jako dělníci, u 9 žákyně se na místě povolání otce objevuje povolání nádeník. Jeden z otců byl polírem a jeden také stavebním inspektorem.

Do úřednické sféry pak spadala povolání jako nižší úředník (1), účetní revident (2), ekonom (1), písař (1), oficiál (4), z toho 2 jsou označeni jako vyšší oficiálové (jeden z nich byl poručníkem žákyně) a jeden byl c. k. poštovním oficiálem, úředník (8), jeden z nich byl

¹⁴⁹ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalog 1901/1902 – VI. třída.

¹⁵⁰ Tabulka s. 59 – 61.

¹⁵¹ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

úředníkem soukromým, jeden poštovním úředníkem, v tomto případě se však nejednalo o otce, ale o poručníka.¹⁵²

Obchodní sféru ve školním roce 1901/1902 zastupovala tato povolání: obchodní cestující (1), mlynář (1), nezanedbatelný počet žákyň mělo otce hostinským (13), z toho jeden byl poručníkem. Jeden z otců byl pak restaurátérem, jeden číšníkem.

Ve větším počtu se zde také vyskytovalo povolání obchodníků, ze 14 případů se jednalo o 13 otců a jednoho poručníka, z toho 8 obchodníků je bez bližší specifikace a u 6 otců se jednalo o obchodníky s vínem, s mlékem, s vodními potrubími, se šicími stroji a se dřevem. 2 otcové pak byli prodavači v obchodě a jeden pomocníkem v obchodě.

Sedm otců měli za povolání uvedeno majitelé domu, jeden otec byl pak majitelem nemovitostí a jeden majitelem mlýna. Tři otcové měli uvedeno na místě povolání zahradník a majitel domu. Své dcery do školy poslali i statkáři (2) a jeden velkostatkář. Dva otcové byli označeni jako správci, jeden z nich byl pak správcem bez bližší specifikace a druhý byl správcem domu.¹⁵³

Na dráze byli zaměstnáni tři otcové jako přednostové stanice, 2 jako staniční dozor, jeden jako strojvůdce, jeden jako traťmistr, jeden jako výhybkář a 7 jako železniční hlídači.

Notářem byl v tomto školním roce jen jeden z otců. Zastoupení otců z řad učitelstva bylo opět zanedbatelné, jeden otec působil jako řídicí učitel a dva jako učitelé, z toho jeden v penzi (jednalo se o poručníka jedné z žákyň). Povolání privatisty zde mělo také zastoupení, ve 3 případech se jednalo o otce dívek a v jednom o poručníka. Jedna žákyně měla poručníka zvěrolékaře a jedním z otců byl zubní technik. U jednoho z otců bylo uvedeno povolání vrchní zeměměřič.

Opět tu nalezneme povolání sluhů (12), jejichž dcery navštěvovaly školu. Mezi sluhy se objevuje poštovní sluha (1), 6 úředních sluhů (z toho jeden byl poručníkem), 4 sluhové bez bližší specifikace a jeden výpomocný sluha, i v tomto případě se jednalo o poručníka. Dále tu nalezneme 2 hlídače, 3 vrátné, 3 nosiče zavazadel, jeden z nich byl opět poručníkem. Jeden z otců byl označen jako podkoní, další pak jako domovník.

Tři otcové se starali o veřejný pořádek, jednalo se o strážmistra v penzi a 2 strážníky. Nezanedbatelný není ani počet kočích (8), z nichž jeden byl poručníkem.¹⁵⁴

¹⁵² MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

¹⁵³ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

¹⁵⁴ Tamtéž, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

U dvou žákyň (jednalo se o sestry) nebyl uveden otec, popř. poručník, dívky byly svěřenkyněmi v chudobinci. Dále pak u jednoho z otců není uvedeno povolání a ve dvou případech tomu bylo u poručníků. Jeden z otců měl na místě povolání uvedeno bez služby.

Ani v tomto školním roce není počet matek, popř. poručnic, zanedbatelný. Největšího počtu dosáhly opět vdovy (10), z nichž jedna byla vdovou po úředníkovi a jedna vdovou po účetním. V jednom případě byla matka statkářkou, 4 pracovaly jako obchodnice, z toho jedna jako obchodnice s uzenářským zbožím, 2 jako obchodnice s vikuáliemi a 1 bez bližší specifikace svého povolání. Tři matky byly majitelkami domu, objevují se zde také hostinské (3), z toho v jednom případě se jednalo o poručnici, 6 matek bylo soukromnicemi. Jako tovární dělnice pracovaly dvě matky, jako nádenice jedna. Dále pak jedna z matek měla povolání čističky, další krejčové, u dvou žákyň je matka uvedena jako pletařka, u 3 žákyň jako posluhovačka, přadlena (1), garderobiérka (1) a služebná (4). Ve 4 případech u matky a v jednom u poručnice nebyl uveden jejich stav či povolání.¹⁵⁵

5.8 Místa narození ve školním roce 1901/1902¹⁵⁶

Ani tento školní rok nebyl výjimkou v největším počtu stejného místa narození žákyň, většina dívek se opět narodila v Brně (159) a jeho okolí. V dalších 86 případech se jednalo o místa narození, která dnes přísluší k městským částem Brna, nejvíce byly zastoupeny tyto městské části: Židenice (30), Husovice (13), Juliánov (9), Obřany (7), Královo Pole (6), Žabovřesky (6), Líšeň (4), Maloměřice (4) a další. Mezi následující místa narození patřily také města a obce v dnešním okrese Brno – venkov, jednalo se o 5 měst - Dolní Kounice, Oslavany, Rajhrad, Rosice a Tišnov, a 6 obcí – Zastávka u Brna, Řícmanice, Prace, Nová Ves, Nedvědice a Hradčany.¹⁵⁷

Mezi dalšími místy narození převládaly samozřejmě obce a města na Moravě, v Čechách se narodilo 7 žákyň, z toho 2 v Karlíně, jedna v Bubenči, jedna má za místo narození uvedenou přímo Prahu, 2 žákyně se narodily v Třebovicích a jedna v Ústí nad Labem. V jednom případě se jednalo o neidentifikované místo narození na Moravě.

¹⁵⁵ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

¹⁵⁶ Tabulka s. 62 – 63.

¹⁵⁷ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

I v tomto školním roce navštěvovaly školu dívky, které se narodily mimo české země. Osm dívek se narodilo v Dolních Rakousích, 4 v Haliči, jedna v Itálii, jedna z dívek má jako místo svého narození uvedeno Prusko, 2 Slezsko, 2 Uhry a Štýrsko se objevilo v jednom případě.¹⁵⁸

5.9 Počty žákyň ve školním roce 1921/1922¹⁵⁹

I po vzniku Československa zůstala brněnská škola voršilek ústavem s vyučovacím jazykem německým. Rozšíření jak českých, tak německých nekonfesijních škol pro ni znamenalo pokles zájmu veřejnosti, a její postupný úpadek se stával nevyhnutelným. Důkaz této situace můžeme sledovat na rapidním snížení počtu dívek oproti dvěma předchozím sledovaným školním rokům.

První třídu v tomto školním roce začalo navštěvovat 7 dívek. Během školního roku odešla jedna žákyň z důvodu přestěhování se. Školní rok tedy třída zakončila v počtu 6 žákyň, které byly všechny způsobilé postupu do další třídy.¹⁶⁰

Druhá třída na začátku školního roku čítala 9 žákyň, během školního roku žádná nová žákyň nepřibyla, jen jedna dívka odešla z důvodu přestěhování se. Na konci školního roku třídu navštěvovalo 8 žákyň, které byly způsobilé pro postup do další třídy.¹⁶¹

Třetí třída měla nezměněný početní stav žákyň až do konce školního roku. Třídu tedy navštěvovalo 8 dívek. Všech 8 dívek bylo také způsobilých pro postup do další třídy.¹⁶²

Čtvrtá třída měla na začátku školního roku 14 žákyň. Během školního roku žádná nová žákyň nepřišla, zato 1 dívka odešla, vystoupila bez bližší specifikace důvodů. Školní rok byl zakončen v počtu 13 žákyň způsobilých postupu do další třídy.¹⁶³

Do páté třídy nastoupilo 10 žákyň, během školního roku 2 odešly, jedna vystoupila bez bližší specifikace důvodů a druhá odešla do české školy. Školní rok byl tedy zakončen v počtu 8 žákyň.¹⁶⁴

¹⁵⁸ MZA Brno, VoB, kart. č. 26, inv. č. 73, školní katalogy 1901/1902.

¹⁵⁹ Tabulka s. 53.

¹⁶⁰ MZA Brno, VoB, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalog 1921/1922 – I. třída.

¹⁶¹ Tamtéž, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalog 1921/1922 – II. třída.

¹⁶² Tamtéž, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalog 1921/1922 – III. třída.

¹⁶³ Tamtéž, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalog 1921/1922 – IV. třída.

¹⁶⁴ Tamtéž, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalog 1921/1922 – V. třída.

5.10 Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1921/1922¹⁶⁵

Největšího zastoupení se v tomto školním roce dočkalo povolání úředníka (8), z toho ve dvou případech se jednalo o úředníky na poště.

V nemalém počtu zde byly také zastoupeny dělnické profese, přímo v továrenském provozu pracovali 2 montéři, z toho jeden byl označen jako vrchní montér, slévač železa, strojní technik a strojní zámečník. Jako dělníci byli pak označeni dva otcové, dceru zde měl i jeden nádeník a obsluhovač parní pily v továrně. Na dráze v tomto školním roce byli zaměstnání jen dva otcové, jeden jako drážní revident a jeden jako železničář.¹⁶⁶

Své dcery zde opět nechávali vzdělávat i řemeslníci. Nalezneme tu povolání fotografa, holiče (2), mistra lakýrníka, řezníka (2), z toho jeden byl poručníkem, ale také dva výrobce, v jednom případě se jednalo o výrobce klobouků a v druhém o výrobce svršků bot.

Obchodníkem byl v tomto školním roce jen jeden z otců. Dále se tu vyskytoval jeden privatista, který byl poručníkem jedné z dívek, knihovník brněnského Městského divadla, vrchní číšník a strážník.

I v tomto školním roce nalezneme mezi žákyněmi dcery sluhů a hlídačů. Jeden z otců pracoval jako blíže neurčený sloužící, dva jako školní sluhové a jeden jako noční hlídač. Nechybí tu ani povolání zahradníka či kočího (2).

Ani tento školní rok netvořil výjimku ve výskytu matek a poručnic. Jedna z matek byla označena jako lázeňská, druhá jako majitelka domu, další pak jako švadleny (3), z toho jedna byla poručnicí. Svoji dceru zde nechala vzdělávat i umělecká vyšíváčka. Mezi ženami nechyběly samozřejmě vdovy, jedna z nich, vdova po knihaři, byla poručnicí, další byla vdova po řediteli pošty a třetí po uzenáři.¹⁶⁷

¹⁶⁵ Tabulka s. 64.

¹⁶⁶ MZA Brno, VoB, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

¹⁶⁷ Tamtéž, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

5.11 Místa narození žákyň ve školním roce 1921/1922¹⁶⁸

Asi nás opět nepřekvapí zjištění, že Brno a jeho okolí jsou nejčastěji uvedeným místem narození. V Brně se narodilo 37 žákyň, dále pak 4 žákyně v dnešních městských částech Brna, a to v Černovicích, Židenicích a 2 v Komárově. Následující tři místa narození se nacházela taktéž na Moravě, jednalo se o obce Březí, Kunín a Mikulov.

V tomto školním roce oproti dvěma sledovaným školním rokům neměla žádná z žákyň uvedeno za místo svého narození Čechy. Ale opět tu nalezneme žákyně (4), které se narodily mimo české země, 2 dívky pocházely z Dolních Rakous a 2 ze Štýrska.¹⁶⁹

¹⁶⁸ Tabulka s. 65.

¹⁶⁹ MZA Brno, VoB, kart. č. 30, inv. č. 93, školní katalogy 1921/1922.

6 Závěr

Tato předkládaná práce se snaží o zachycení jednak vývoje obecného školství s hlavním důrazem na dívčí vzdělávání, které přibližují právě na příkladě klášterní školy voršilek v Brně v období let 1890 – 1925, tak i historie samotného školského řádu voršilek, který sehrál důležitou roli na cestě ke všeobecné rovnoprávnosti mužů a žen. Jeho existence v nemalé míře ovlivnila budoucnost žen, jejich postavení ve společnosti a možnosti jejich vzdělávání.

Vznik Společnosti sv. Voršily je datován rokem 1535. U zrodu společenství stála Angela Merici, uznávaná duchovní vůdkyně své doby. Představila ženám nové možnosti, které spočívaly v členství v nových reformovaných společenstvích, díky nimž se mohly ženy participovat na utváření společenského a církevního života. Angela přitom prosazovala pro ženy svobodnější náboženský život, který nebyl spojen s nutností klauzury. Tridentýský koncil (1545 – 1563) však inicioval změny, které ženám opět zamezily spolupodílení se na reformní činnosti, jež byla přenesena do rukou kleriků. I když byl pro ženy, které žily v náboženských řádových společenstvích, požadován život v klauzuru, tak výhodu v potridentském vývoji našly v zapojení se do oficiální reformní námahy katolické církve v rozsahu dívčího vzdělávání. Společnost sv. Voršily se za hranice Itálie dostala nejprve do Francie, do Avignonu. Podnět k přestavbě společenství v klauzurní řád vyšel z Paříže. V roce 1614 zde také první voršilky složily své slavné sliby. Z francouzského prostředí se pak voršilky dostaly do Německa a také do českých zemí, pražské založení je datováno rokem 1655. Voršilky dnes působí v mnoha zemích světa, věnují se nadále školství a pomoci potřebným.

Škola voršilek se od svého vzniku v listopadu 1782, kdy došlo k otevření dívčí dvojtřídky, těšila značné oblibě Brňanů, důkaz této obliby můžeme spatřovat v postupném nárůstu dalších tříd. Tato situace se však změnila po vzniku Československé republiky, kdy dochází k rozšíření počtu nekofesijních škol, ale také škol s českým vyučovacím jazykem. Brněnská škola voršilek však zůstala i nadále ústavem s německým vyučovacím jazykem, a proto můžeme na základě archivních materiálů pozorovat v posledním ze sledovaných školních roků, 1921/1922, dramatické snížení počtu dívek v jednotlivých třídách. Zatímco ve školním roce 1891/1892 začalo navštěvovat školu 335 žákyň a v dalším ze sledovaných školních roků, 1901/1902, to bylo jen o 5 žákyň méně, v školním roce 1921/1922 dosáhl počet žákyň na začátku školního roku pouhých 43, což znamenalo v průměru pokles o 87% oproti předešlým

sledovaným školním rokem. Školní katalogy jednotlivých tříd mi také poskytly informace týkající se společenského postavení dívek, které jsou nejlépe určitelné z profese otců (popř. poručníků). Na základě uvedených míst narození žákyň jsem pak mohla zjistit mobilitu rodin dívek, která byla s největší pravděpodobností spojená s pracovními možnostmi, které Brno poskytovalo.

Ve své práci jsem se snažila o shrnutí archivního materiálu a literatury. Při zpracovávání tohoto tématu jsem však narazila na nedostatečné zastoupení literatury české provenience týkající se samotného řádu voršilek. Na příkladě školy voršilek jsem se pokusila ukázat jednu z možností dívčího vzdělávání, která jistě vyhovovala potřebám doby a požadavkům části tehdejší společnosti.

7 Tabulky

Skladba předmětů ve školním roce 1891/1892

Předmět/třída	I.	II.	III.	IV.	V.
čtení	x	x	x	x	x
mluvnice	o	x	x	x	x
pravopis	o	x	x	x	x
ústní a písemný projev	x	x	x	x	x
počítání a geometrie	x	x	x	x	x
přírodopis	o	o	x	x	x
fyzika	o	o	x	x	x
zeměpis	o	o	x	x	x
dějepis	o	o	x	x	x
psaní	x	x	x	x	x
kreslení	o	x	x	x	x
zpěv	x	x	x	x	x
tělocvik	x	o	x	x	x
ženské ruční práce	o	x	x	x	x
druhý zemský jazyk	o	o	o	o	o
náboženství	x	x	x	x	x

Skladba předmětů ve školním roce 1901/1902

Předmět/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.
čtení	x	x	x	x	x	x
mluvnice	o	x	x	x	x	x
pravopis	o	x	x	x	x	x
ústní a písemný projev	x	x	x	x	x	x
počítání a geometrie	x	x	x	x	x	x
přírodopis	o	o	x	x	x	x
fyzika	o	o	x	x	x	x
zeměpis	o	o	x	x	x	x
dějepis	o	o	x	x	x	x
psaní	x	x	x	x	x	x
kreslení	o	x	x	x	x	x
zpěv	x	x	x	x	x	x
tělocvik	o	o	o	o	o	o
ženské ruční práce	o	x	x	x	x	x
druhý zemský jazyk	o	o	o	o	o	o
náboženství	x	x	x	x	x	x

Vysvětlivky:

x – předmět vyučován

o – předmět nevyučován

Skladba předmětů ve školním roce 1921/1922

Předmět/třída	I.	II.	III.	IV.	V.
čtení	x	x	x	x	x
mluvnice	o	x	x	x	x
pravopis	o	x	x	x	x
ústní a písemný projev	x	x	x	x	x
počítání a geometrie	x	x	x	x	x
přírodopis	o	o	x	x	x
fyzika	o	o	x	x	x
zeměpis	o	o	x	x	x
dějepis	o	o	x	x	x
psaní	x	x	x	x	x
kreslení	o	x	x	x	x
zpěv	x	x	x	x	x
tělocvik	o	x	o	x	o
ženské ruční práce	o	x	x	x	x
český jazyk	o	x	x	x	x
náboženství	x	x	x	x	x

Vysvětlivky:

x – předmět vyučován

o – předmět nevyučován

Počet žákyň ve školním roce 1891/1892

Počet žákyň/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
Na začátku školního roku	37	63	74	88	73	335
Nastoupilo během školního roku	1	1	1	0	2	5
Odešlo během školního roku	2	0	3	6	14	25
Na konci školního roku	36	64	72	82	61	315
Způsobilé postupy	29	51	59	-	-	139
Nezpůsobilé postupu	7	13	13	-	-	33

Počet žákyň ve školním roce 1901/1902

Počet žákyň/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Celkem
Na začátku školního roku	40	53	57	60	57	63	330
Nastoupilo během školního roku	3	0	1	5	2	2	13
Odešlo během školního roku	3	1	3	4	3	11	25
Na konci školního roku	40	52	55	61	56	54	318
Způsobilé postupy	31	41	50	51	52	49	274
Nezpůsobilé postupu	9	11	5	10	4	5	44

Počet žákyň ve školním roce 1921/1922

Počet žákyň/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
Na začátku školního roku	7	9	8	14	10	48
Nastoupilo během školního roku	0	0	0	0	0	0
Odešlo během školního roku	1	1	0	1	2	5
Na konci školního roku	6	8	8	13	8	43
Způsobilé postupy	6	8	8	-	-	22
Nezpůsobilé postupu	0	0	0	-	-	0

Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1891/1892

Povolání/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
agent	1	1	1	1	0	4
apretér	0	0	0	1	1	2
balič	0	1	0	0	0	1
bytný	0	0	3	4	1	8
cukrář	1	0	0	0	0	1
číšník	0	1	0	0	0	1
dekorativní malíř	0	1	0	0	0	1
<i>dělnice</i>	0	2	0	0	0	2
dělník	0	0	3	2	1	6
domovník	0	0	2	0	2	4
ekonom	1	0	1	2	3	7
hajný	0	0	0	0	1	1
hlídač	0	0	0	2	1	3
hodinář	0	0	2	0	1	3
hokynář	0	0	1	0	0	1
hostinský	1	2	1	0	5	9
hrnčír	0	0	0	1	0	1
kancelářský sluha	0	0	1	0	0	1
kancelista	1	0	0	0	0	1
kloboučník	1	3	0	0	0	4
knihař	0	0	0	0	2	2
knihkupec	0	0	0	0	1	1
knihtiskař	0	0	0	1	0	1
kočí	1	2	1	0	0	4
kominík	0	0	0	1	0	1
košíkář	0	0	0	1	0	1
kotlář	0	0	0	0	1	1
kovář	1	1	0	0	0	2
kožišník	0	2	0	0	0	2
krejčí	0	0	2	0	0	2
krejčovský mistr	1	1	1	3	0	6
<i>kuchařka</i>	0	0	0	1	0	1
lékárník	0	0	0	1	0	1
listonoš	0	0	0	0	1	1
lodník	0	0	0	1	0	1
majitel domu	0	1	2	1	2	6
majitel fiakrů	0	0	0	1	0	1
<i>majitelka domu</i>	0	0	0	0	1	1
malíř pokojů	0	1	0	1	1	3

markér	1	0	0	0	0	1
mědikovec	0	0	0	1	1	2
mistr kolář	0	0	0	1	0	1
mistr natěrač/lakýrník	0	0	0	0	1	1
mistr v továrně	0	0	0	0	1	1
mlynář	0	1	1	1	0	3
nádeník	0	4	2	1	0	7
natěrač/lakýrník	0	0	0	1	0	1
neidentifikované povolání	0	1	0	1	0	2
<i>obchodnice</i>	0	0	0	0	2	2
obchodník	0	3	2	1	2	8
pekař	0	1	0	1	0	2
pekařský mistr	1	2	1	1	2	7
pekařský pomocník	0	0	0	0	1	1
písař	1	0	0	0	0	1
pokladník	0	1	1	0	1	3
poštovní sluha	0	0	1	0	0	1
pradlena	0	0	1	0	0	1
právní zástupce/obstaravatel	0	1	0	0	3	4
privatista	0	0	0	1	1	2
prodavač v obchodě	0	0	1	0	0	1
prodejce	2	0	0	1	1	4
průvodčí	1	0	0	0	1	2
přednosta stanice	0	1	0	0	0	1
pyrotechnik	2	0	0	0	0	2
restaurátér	1	0	0	0	0	1
řemenář	0	0	1	0	0	1
řeznický mistr	0	2	0	0	0	2
řezník	1	0	3	5	1	10
řídící učitel	0	0	1	0	0	1
sítař	0	0	0	0	1	1
sklenářský mistr	0	0	0	1	0	1
sklepmistr	0	0	1	0	0	1
sládek	0	1	0	0	0	1
slévač mosazi	0	0	0	1	0	1
sluha	0	0	0	4	0	4
soustružník	0	0	1	0	0	1
správce	0	1	0	0	1	2
správce daní	0	0	0	0	1	1
správce statku	0	0	0	0	1	1
správce výtopny (železnice)	0	0	0	0	1	1
strojař	1	0	0	0	0	1

strojný mistr	0	1	0	0	0	1
strojný zámečník	0	0	0	1	0	1
strojvedoucí	0	0	1	0	0	1
strážník	0	0	0	2	1	3
střelecký mistr	0	1	0	0	0	1
školní sluha	0	1	0	0	0	1
švadlena	0	0	1	1	0	2
švec	1	0	4	3	3	11
tapetář/čalouník	1	0	0	0	0	1
telegrafista	0	0	1	0	1	2
tesař	0	0	1	0	0	1
tkadlec	2	2	4	3	0	11
tkalcovský mistr	0	1	1	0	0	2
topič na železnici	0	0	0	0	1	1
<i>tovární dělnice</i>	1	0	0	0	0	1
tovární dělník	1	1	0	0	0	2
truhlář	0	0	2	3	2	7
truhlářský mistr	0	0	0	1	0	1
účetní	0	0	0	3	0	3
účetní v obchodě	0	0	1	0	0	1
učitel v penzi	0	0	1	0	0	1
úřední sluha	0	2	1	1	1	5
úředník	0	0	4	3	1	8
<i>vdova</i>	4	6	10	4	3	27
vedoucí obchodu	0	1	0	0	0	1
vetešník	0	2	0	0	0	2
vrchní číšník	1	0	0	0	0	1
výhybkář	0	1	0	1	1	3
výrobce kovové galanterie	0	1	0	0	0	1
zahradník	0	2	2	2	1	7
zámečnický mistr	0	0	0	1	0	1
zámečník	4	0	3	4	4	15
zednický mistr	0	0	0	1	0	1
zedník	0	0	0	3	0	3
zlatník (dělník)	0	1	0	0	0	1
žalářník	0	0	0	1	0	1
železniční dělník	1	0	0	0	0	1
železniční hlídač	0	0	0	2	1	3

Vysvětlivky: povolání matek (popř. poručnic) vyznačeno *kurzívou*

Místa narození žákyň ve školním roce 1891/1892

Místo narození/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
Bohumín	0	0	0	1	0	1
Boskovice	0	1	0	0	0	1
Brno	27	43	43	48	32	193
Břeclav	0	0	1	0	0	1
Bystřice	0	1	0	0	0	1
Čáslav	0	0	0	0	1	1
Čechočovice	0	0	0	1	0	1
Čermákovice	0	0	0	0	1	1
České Křídlovice	0	0	0	1	0	1
<i>Dalmácie</i>	0	1	0	0	0	1
Dambořice	0	1	0	0	0	1
Dolní Kounice	1	0	0	0	0	1
<i>Dolní Rakousy</i>	1	3	2	3	1	10
<i>Halič</i>	3	2	0	0	0	5
Heroltice	0	0	0	0	1	1
Hodolany	0	0	0	1	0	1
Horní Radechová	0	0	0	0	1	1
Hrotovice	0	0	0	0	1	1
Husovice	0	1	2	2	3	8
Hvězdlice	0	0	0	1	0	1
Chrlice	0	0	0	1	0	1
Chropyně	0	0	0	0	1	1
Ivanovice	0	0	0	1	1	2
Jihlava	0	1	0	0	0	1
Josefův Důl	0	0	1	0	0	1
Juliánov	1	1	5	2	0	9
Karlín	1	0	0	0	0	1
Kobylnice	0	0	0	1	0	1
Komárov	0	0	0	0	3	3
Kožušice	0	0	0	1	0	1
Kralice	0	0	1	0	0	1
Královo Pole	0	1	1	3	2	7
Krásná Hora	0	0	1	0	0	1
Křečkovice	0	0	0	0	3	3
Kyjov	0	0	1	0	0	1
Lomnice	0	0	0	0	1	1
Malkovice	0	0	0	1	0	1
Maloměřice	0	0	0	1	0	1
Mikulov	0	0	1	0	0	1
Miroslav	0	0	1	0	0	1
Modřice	0	0	0	0	1	1
Moravany	0	0	0	1	0	1
Moravec	0	0	0	1	0	1
Moravské Budějovice	0	0	0	1	0	1

Moravské Knínice	0	0	1	0	0	1
neidentifikované místo	0	1	0	2	1	4
Nový Jičín	0	0	0	1	1	2
Obřany	0	0	0	2	0	2
Olbramovice	0	1	1	0	1	3
Olešnice	0	0	0	1	0	1
Olomouc	0	0	1	1	0	2
Přerov	1	0	0	0	1	2
Přívoz	0	1	0	0	1	2
Ptení	1	0	0	0	0	1
Rájec	0	0	0	1	0	1
Rajhrad	0	0	1	0	3	4
Rakvice	0	0	0	0	1	1
Rohle	0	0	0	1	0	1
Rosice	0	1	0	0	1	2
Rousínov	0	0	0	0	1	1
<i>Ruské Polsko</i>	0	1	0	0	0	1
<i>Rusko</i>	0	1	0	0	0	1
Řečkovice	0	0	2	0	2	4
Řepčín	0	1	0	0	0	1
Sivice	1	0	0	0	0	1
<i>Slavonie</i>	0	0	1	0	0	1
Slemeno	0	0	0	0	1	1
<i>Slezsko</i>	0	0	0	0	1	1
Sokolnice	0	0	1	0	0	1
<i>Srbsko</i>	0	0	1	0	0	1
Střelice	0	0	0	0	1	1
Střítež	0	0	1	0	0	1
Svitávka	0	1	0	0	0	1
Šlapanice	0	0	0	0	1	1
Troubsko	0	0	0	1	0	1
<i>Uhry</i>	0	0	1	1	4	2
Újezd u Brna	0	0	0	1	0	1
Ústí n. Orlicí	0	0	1	0	0	1
Velatice	0	0	1	0	0	1
Velká Bíteš	0	0	0	2	0	2
Veverská Bytíška	0	0	1	0	0	1
Vršovice	0	1	0	0	0	1
Vysoké Mýto	0	0	0	1	0	1
Židenice	0	0	1	0	0	1
Židlochovice	0	0	0	1	2	3

Vysvětlivky: místa narození mimo české země vyznačeny *kurzívou*

Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1901/1902

Povolání/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Celkem
bednářský mistr	0	0	0	0	0	1	1
bez služby	1	0	0	0	0	0	1
<i>čistička</i>	1	0	0	0	0	0	1
číšník	0	0	1	0	0	0	1
dělník	2	2	1	1	0	1	7
dílovedoucí	1	0	0	0	0	0	1
domovník	0	1	0	0	0	0	1
ekonom	0	0	0	0	0	1	1
<i>garderobiérka</i>	0	0	0	1	0	0	1
hlídač	0	0	0	1	0	1	2
holič	1	0	0	0	0	0	1
<i>hostinská</i>	1	0	0	0	2	0	3
hostinský	2	3	1	5	0	2	13
klempíř	1	0	0	1	0	0	2
kočí	0	3	1	2	2	0	8
mistr kolář	0	0	0	0	1	0	1
kominík	0	0	1	0	0	0	1
kotlář	0	1	2	1	0	1	5
kovář	0	0	0	1	0	1	2
kožišník	0	1	0	0	0	0	1
krejčí	1	4	1	2	1	2	11
krejčovský mistr	0	1	0	0	1	0	2
<i>krejčová</i>	0	0	0	0	0	1	1
leštič pokojů (voskovač)	0	0	0	2	0	0	2
majitel domu	0	1	1	0	0	5	7
majitel mlýnu	0	0	0	0	0	1	1
majitel nemovitostí	0	0	0	1	0	0	1
<i>majitelka domu</i>	0	0	0	1	0	2	3
malíř	0	0	0	0	0	1	1
mědikovec	0	0	0	1	1	0	2
mlynář	0	0	0	1	0	0	1
montér	0	3	0	0	0	0	3
<i>nádenice</i>	0	0	0	0	1	0	1
nádeník	1	3	0	2	3	0	9
nižší úředník	0	1	0	0	0	0	1
nosič zavazadel	0	0	0	0	0	3	3
notář	0	0	0	0	0	1	1
obchodní cestující	0	0	0	1	0	0	1
<i>obchodnice</i>	0	0	1	1	1	1	4

obchodník	0	1	5	4	1	3	14
oficiál	0	0	0	0	0	1	1
pekař	0	0	0	0	0	1	1
pekařský mistr	0	0	1	0	0	0	1
písař	0	0	1	1	0	0	2
<i>pletařka</i>	1	1	0	0	0	0	2
podkoní/štolba	0	1	0	0	0	0	1
polír	1	0	0	0	0	0	1
pomocník v obchodě	0	3	0	0	0	0	3
<i>posluhovačka</i>	0	0	1	1	1	0	3
poštovní oficiál	0	0	0	0	1	0	1
poštovní sluha	0	0	0	1	0	0	1
pozlacovač	0	0	1	0	1	0	2
privatista	2	0	0	2	0	0	4
prodavač v obchodě	0	0	1	0	1	0	2
průvodčí	0	1	2	2	0	2	7
přadlák	0	0	1	0	0	0	1
<i>přadlena</i>	0	0	1	0	0	0	1
přednosta žel. stanice	1	1	0	0	0	1	3
restaurátér	0	0	0	0	0	1	1
rolník	0	0	0	2	1	0	3
rukavičkář	0	0	0	0	0	1	1
řemenář (sedlář)	0	0	0	0	0	1	1
mistr řemenář	0	0	1	0	0	0	1
řezník	0	1	0	2	3	1	7
řídící učitel	0	0	1	0	0	0	1
slévač železa	2	1	2	3	2	2	12
sluha	1	0	0	1	2	0	4
<i>služebná</i>	2	0	0	0	1	1	4
<i>soukromnice</i>	0	1	5	0	0	0	6
soukromý úředník	1	0	0	0	0	0	1
soustružník	0	0	1	0	1	0	2
správce	1	0	0	0	0	0	1
správce domu	0	0	0	0	0	1	1
staniční dozor	0	0	0	0	1	0	1
statkář	0	0	0	1	0	1	2
<i>statkářka</i>	0	0	0	0	1	0	1
stavební inspektor	0	0	0	0	1	0	1
strážmistr v penzi	0	0	0	0	1	0	1
strážník	1	0	0	0	1	0	2
strojný zámečnick	0	0	1	0	0	0	1
strojník	0	0	0	1	1	0	2

strojvůdce	0	0	0	1	0	0	1
stříhač	0	0	0	1	0	0	1
švec	0	3	4	1	0	1	9
švec a majitel domu	0	0	0	0	1	0	1
tapetář/čalouník	0	1	0	1	0	0	2
technický vedoucí továrny	1	0	0	0	0	1	2
tesařský mistr	0	0	0	0	0	1	1
tkadlec	0	0	1	1	6	0	8
tkalcovský mistr	0	0	0	0	0	1	1
topič	0	0	1	1	0	0	2
<i>tovární dělnice</i>	0	0	0	0	2	0	2
tovární dělník	2	0	0	1	1	0	4
traťmistr	0	0	1	0	0	0	1
truhlář	1	1	0	1	1	3	7
truhlářský mistr	0	0	0	1	0	2	3
účetní revident	1	0	0	0	1	0	2
učitel	0	0	0	0	0	1	1
učitel v penzi	0	0	0	0	0	1	1
úřední sluha	2	1	1	1	0	1	6
úředník	1	0	2	2	0	2	7
uzenář	0	1	1	0	0	1	3
<i>vdova</i>	2	2	2	1	2	1	10
vedoucí obchodu	0	1	0	0	0	0	1
velitel hasičů	0	1	0	0	0	0	1
velkostatkář	0	0	0	0	0	1	1
vrátný	1	1	0	0	0	1	3
vrchní zeměměřič	0	1	0	0	0	0	1
výhybkář	0	0	1	0	0	0	1
výpomocný sluha	0	0	0	0	1	0	1
vyšší oficiál	0	0	0	0	2	0	2
zahradník	2	2	1	0	1	0	6
zahradník a majitel domu	1	0	0	0	1	1	3
zámečnický pomocník	0	0	0	0	1	0	1
zámečník	0	0	2	1	2	0	5
zednický mistr	0	0	0	0	0	1	1
zedník	0	0	2	1	0	0	3
zubní technik	0	0	1	0	0	0	1
zvěrolékař	0	0	1	0	0	0	1
železniční hlídač	1	1	2	1	1	1	7

Vysvětlivky: povolání matek (popř. poručnic) vyznačeno *kurzívou*

Místa narození žáků ve školním roce 1901/1902

Místo narození/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	Celkem
Adamov	0	0	1	0	0	0	1
Bílovice	0	0	1	0	0	0	1
Bohunice	0	0	0	1	0	0	1
Bohutice	0	0	0	0	0	1	1
Boskovice	1	1	0	0	0	0	2
Bosonohy	1	0	0	0	0	1	2
Brankovice	0	1	0	1	0	0	2
Brno	23	38	27	22	22	27	159
Břeclav	0	0	1	0	0	0	1
Břežany	1	0	0	0	0	0	1
Bubeneč	1	0	0	0	0	0	1
Černotín	0	0	0	0	0	1	1
Dolní Kounice	0	0	0	0	0	1	1
Dolní Lhota	0	0	0	0	1	0	1
<i>Dolní Rakousy</i>	1	1	2	1	2	1	8
<i>Halič</i>	0	1	3	0	0	0	4
Hodonín	0	0	0	0	0	1	1
Horní Bory	0	0	0	1	0	0	1
Hostěnice	0	0	0	0	0	1	1
Hradčany	0	0	0	0	1	0	1
Hrubé Podolí	0	0	0	1	0	0	1
Hulín	1	0	0	0	0	0	1
Husovice	1	1	2	5	2	2	13
<i>Itálie</i>	0	0	0	1	0	0	1
Ivančice	0	1	0	0	0	0	1
Jaroměřice	1	0	0	0	1	0	2
Jestřebí	0	0	0	0	0	1	1
Juliánov	1	0	3	2	2	1	9
Karlín	1	0	0	1	0	0	2
Klimkovice	0	0	0	1	0	0	1
Komárov	0	1	0	0	1	0	2
Komín	0	0	0	0	0	1	1
Kostelec	0	0	0	0	0	1	1
Královo Pole	3	0	0	0	2	1	6
Křenovice	0	0	0	0	0	1	1
Křídlovice	0	0	1	0	0	0	1
Křižanovice	0	0	0	1	0	0	1
Kyjov	0	1	0	0	0	0	1
Kýnice	0	0	0	0	0	1	1
Kyšperk (dn. Letohrad)	0	0	0	0	0	1	1
Líšeň	0	0	2	1	1	0	4
Maloměřice	1	0	0	1	2	0	4
Mokrý	0	0	1	0	0	0	1
Moravská Třebová	0	0	0	1	1	0	2

Mutěnice	0	0	0	0	0	1	1
Náměšť	0	0	0	1	0	0	1
Nedvědice	0	0	1	0	0	0	1
neidentifikované místo	0	0	0	0	1	0	1
Nižkovice	0	0	0	0	0	1	1
Nová Ves	0	1	0	0	0	0	1
Nové Černovice	1	0	0	0	0	0	1
Obřany	0	0	1	2	0	4	7
Olešnice	0	0	0	0	0	1	1
Oslavany	0	0	0	0	1	0	1
Osová Bitýška	1	0	1	0	0	0	2
Ostrov (Sloup)	0	0	0	0	1	0	1
Podklášteří (Třebíč)	0	0	0	0	1	0	1
Prace	0	0	0	0	1	0	1
Praha	0	0	0	1	0	0	1
Prostějov	0	1	0	0	1	0	2
<i>Prusko (Berlín)</i>	1	0	0	0	0	0	1
Přelouč	0	0	0	0	0	1	1
Přerov	0	0	1	0	0	0	1
Přízřenice	0	0	0	0	1	1	2
Rajhrad	1	0	0	0	0	0	1
Rosice	0	0	0	0	0	1	1
Řícmanice	0	0	0	0	1	0	1
Skalice	0	0	1	0	0	0	1
<i>Slezsko</i>	0	0	0	1	0	1	2
Snovídky	0	0	0	0	0	1	1
Stará Opava	0	0	0	0	0	1	1
Stínava	0	0	1	0	0	0	1
Studenec	0	0	0	1	0	0	1
Svitavy	0	0	1	0	0	0	1
<i>Štýrsko</i>	0	0	0	0	0	1	1
Šumperk	0	0	0	0	1	0	1
Tišnov	0	0	0	0	1	0	1
Třebovice	1	0	1	0	0	0	2
<i>Uhry</i>	1	0	0	1	0	0	2
Ústí n. Labem	0	0	0	0	1	0	1
Velké Hostěrádky	0	0	0	0	0	1	1
Veveří	0	0	0	0	1	0	1
Vítkovice	0	0	0	1	0	0	1
Zastávka u Brna	0	0	0	0	0	1	1
Žabovřesky	0	0	1	3	1	1	6
Židenice	0	4	5	9	8	4	30

Vysvětlivky: místa narození mimo české země vyznačeny *kurzívou*

Povolání otců (popř. poručníků) ve školním roce 1921/1922

Povolání/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
dělník	0	0	0	0	1	1
dražní revident	0	0	1	0	0	1
fotograf	0	1	0	0	0	1
holič/kadeřník	0	1	0	0	1	2
knihovník	1	0	0	0	0	1
kočí	0	1	1	0	0	2
<i>lázeňská</i>	0	0	1	0	0	1
<i>majitelka obchodu</i>	1	0	0	0	0	1
mistr natěrač/lakýrník	0	1	0	0	0	1
montér	0	1	0	0	0	1
nádeník	0	0	0	0	1	1
noční hlídač	1	0	0	0	0	1
obchodník	0	0	0	1	0	1
obsluha parní pily	0	0	0	1	0	1
privatista	0	0	0	0	1	1
řezník	0	0	1	0	1	2
slévač železa	0	1	0	0	0	1
sloužící	0	0	0	0	1	1
strážník	0	0	0	1	0	1
strojný technik	0	0	1	0	0	1
strojný zámečnick	0	1	0	1	0	2
školní sluha	0	1	0	1	0	2
<i>švadlena</i>	1	0	0	1	1	3
<i>umělecká vyšivačka</i>	0	0	0	1	0	1
úředník	0	0	1	4	3	8
<i>vdova</i>	1	1	1	0	0	3
vrchní číšník	0	0	1	0	0	1
vrchní montér	0	0	0	1	0	1
výrobce klobouků	1	0	0	0	0	1
výrobce svršků bot	0	0	0	1	0	1
zahradník	1	0	0	0	0	1
železničář	0	0	0	1	0	1

Vysvětlivky: povolání matky (popř. poručnice) vyznačeno *kurzívou*

Místa narození žákyň ve školním roce 1921/1922

Místo narození/třída	I.	II.	III.	IV.	V.	Celkem
Brno	7	9	6	11	4	37
Březí	0	0	0	0	1	1
Černovice	0	0	0	0	1	1
<i>Dolní Rakousy</i>	0	0	0	0	2	2
Komárov	0	0	0	1	1	2
Kunín	0	0	0	0	1	1
Mikulov	0	0	0	1	0	1
<i>Štýrsko</i>	0	0	1	1	0	2
Židenice	0	0	1	0	0	1

Vysvětlivky: místa narození mimo české země vyznačeny *kurzívou*

8 Seznam pramenů a literatury

I. Nepublikované prameny:

Moravský zemský archiv v Brně

1. Fond Voršilky Brno

- kart. 22, inv.č. 63, školní katalog 1891/1892 – I. třída.
- kart. 22, inv.č. 63, školní katalog 1891/1892 – II. třída.
- kart. 22, inv.č. 63, školní katalog 1891/1892 – III. třída.
- kart. 22, inv.č. 63, školní katalog 1891/1892 – IV. třída.
- kart. 22, inv.č. 63, školní katalog 1891/1892 – V. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – I. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – II. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – III. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – IV. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – V. třída.
- kart. 26, inv.č. 73, školní katalog 1901/1902 – VI. třída.
- kart. 30, inv.č. 93, školní katalog 1921/1922 – I. třída.
- kart. 30, inv.č. 93, školní katalog 1921/1922 – II. třída.
- kart. 30, inv.č. 93, školní katalog 1921/1922 – III. třída.
- kart. 30, inv.č. 93, školní katalog 1921/1922 – IV. třída.
- kart. 30, inv.č. 93, školní katalog 1921/1922 – V. třída.

2. Fond Zemská školní rada

- kart. 4778, č.j. 22548, fol. 785.

II. Literatura:

- ANGELI, Paola. 2007. *Anděla Merici: Charisma ženy v životě církve*. Praha, 2007. ISBN: 80-86949-24-9.
- BAHENSKÁ, Marie. 2005. *Počátky emancipace žen v Čechách: Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-241-4.
- *Catalogus cleri dioeceseos Brunensis*. Brunea, 1891, 1891, 1901, 1902.
- CONRAD, Anne. 1994. *Mit Klugheit, Mut und Zuversicht: Angela Merici und die Ursulinen*. Mainz, 1994. ISBN: 3-7867-1760-5.
- FOLTÝN, Dušan et al. *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-026-8.
- HRUDNÍKOVÁ, Mirjam. 1997. *Řeholní život v českých zemích: Řeholní řády a kongregace, sekulární instituty a společnosti apoštolského života v České republice*. Kostelní Vydří, 1997. ISBN: 80-7192-222-6.
- JIRÁSKO, Luděk. 1991. *Církevní řády a kongregace v zemích českých*. Praha, 1991. ISBN: 80-85245-11-6.
- KUČA, Karel. 2000. *Brno: Vývoj města, předměstí a připojených vesnic*. Praha, 2000. ISBN: 80-86223-11-6.
- MACKOVÁ, Marie. 2005. Voršilky v Liberci 1895 – 1918. In: *Fontes Nissae VI.*, 2005, s. 38 -40. ISBN 80-7372-007-8.
- MALÍNSKÁ, Jana. 2005. *Do politiky prý žena nesmí – proč?: Vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha, 2005. ISBN: 80-7277-295-3.
- MORKEŠ, František. 1999. *Učitelé a školy v proměnách času*. Plzeň, 1999. ISBN 80-7020-051-0.
- MORKEŠ, František – PÁNKOVÁ, Markéta. 2006. *Vzdělávání dívek v Čechách*. Praha, 2006. ISBN 80-86935-00-0.
- SCHAUBER, Vera. *Rok se svatými*. 2001. 2. vydání. Kostelní Vydří, 2001. ISBN: 80-7192-304-4.
- SVÁTEK, Josef. 1970. Organizace řeholních institucí v českých zemích a péče o jejich archivy. In *Zvláštní příloha k Sborníku archivních prací* 20, 1970, č. 2.
- ŠUJAN, František. 1902. *Dějepis Brna*. Brno, 1902.

- ŠVÁBENSKÝ, Mojmír. 1960. *Voršilky Brno 1695-1950*, archivní inventář. Brno, 1960.
- VÁŇOVÁ, Růžena – RÝDL, Karel – VALENTA, Josef. 1992. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV. – 1. svazek: Problematika vzdělávacích institucí a školských reforem (obecné školství – 1848 – 1939), (střední školství a učitelské vzdělání – 1914 – 1939)*. Praha, 1992.

III. Internetové zdroje:

- *Sestry voršilky v Čechách – historie*. [cit. 2008-02-13]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/05.htm>>.
- *Sestry voršilky v Čechách – současnost*. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.vorsilky.ic.cz/06.htm>>.
- *Ursulines today*. [cit. 2008-02-15]. URL: <<http://www.ursulines-ur.org/english/today.htm>>.

9 Resumé

This presented work try to take down at first the development of the elementary education system with the main emphasis on girls'education, which I describe right at the example of the conventual Ursuline school in Brno during the years 1890-1925, second the educational religious order itself, which had played important part in the way to the general equality of men and women.

My work is divided into several main chapters. The first chapter discuss the education general, which noted many changes with accession of Maria Theresa of Austria to the throne, whereas I place emphasis on the possibilities of girls'education. Because the Ursuline school was for most of it's existence the elementary school, it arise also a place for a brief description of the progress of the elementary school during the years 1869 – 1922. In the second chapter I already describe the ursuline order itself. I put mind to their birth and progress. The St. Ursula order meant a lot of new possibilities for women, which were unthinkable til the birth of the order, and so did Angela Merici, the foundress of the order, show the women the new religious way of life. The expansion of it's activity from Italy to other european countries pointed at the success and the favour of the order. The chapter ended with the data of nowadays activity of the order. The third chapter includes the history of the Ursuline order in Czech countries, but I mainly describe directly Brno's Ursuline sisters and their school there. In the fourth and at the same time the last chapter is listed a sociological probe worked by myself, which should bring closer various aspects that appear in monitored school years, which are one year in the end of 19th century – 1891-1892, than the year at the beginning of 20th century – 1901-1902 and the year 1921-1922 in the twenties.

In my work I tried to summarize the archive material and literature. But by working on this subject I found out, that there is a little of czech origin literature relating to Ursuline order. On the example of the Ursuline sisters'school I tried to show one of the possibilities of girls's education, that sure suited the needs of the era and the requirements the part of the society.